Andris Pešudovs

**BEZSTRĪDUS PIESPIEDU
IZPILDĪŠANAS TEORĒTISKĀS UN
PRAKTISKĀS PROBLĒMAS
AR PUBLISKU KĪLU
NODROŠINĀTĀS SAISTĪBĀS**

Promocijas darba kopsavilkums
tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai

Specialitāte – juridiskās zinātnes
Apakšnozare – civilprocesa tiesības

Rīga, 2017

Andris Pešudovs

BEZSTRĪDUS PIESPIEDU
IZPILDĪŠANAS TEORĒTISKĀS
UN PRAKTISKĀS PROBLĒMAS
AR PUBLISKU ĶĪLU
NODROŠINĀTĀS SAISTĪBĀS

Promocijas darba kopsavilkums
tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai

Specialitāte – juridiskās zinātnes
Apakšnozare – civilprocesa tiesības

Rīga, 2017

Promocijas darbs izstrādāts Rīgas Stradiņa universitātē.

Darba zinātniskais vadītājs:

Dr. iur. Ivars Kronis,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Oficiālie recenzenti:

Dr. habil. iur. profesors Osvalds Joksts,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Dr. iur. profesors Valērijs Reingolds,
Baltijas Starptautiskā akadēmija, Latvija

Dr. iur. profesore Ingrīda Veikša,
Biznesa augstskola "Turība", Latvija

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2017. gada 7. martā plkst. 14.00

Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās zinātnes promocijas padomes
atklātā sēdē Rīgā, Dzirciema ielā 16, Hipokrāta auditorijā.

Ar promocijas darbu var iepazīties RSU bibliotēkā un RSU tīmekļa vietnē
www.rsu.lv.

Promocijas padomes sekretāre:

Dr. iur. profesore Sandra Kaija

SATURS

IEVADS	4
1. SAISTĪBU BEZSTRĪDUS PIESPIEDU IZPILDĪŠANAS FUNKCIONĀLAS LIKUMSAKARĪBAS	17
1.1. Paātrinātās procesuālās kārtības darbību nodrošinošie procesuālo tiesību principi	17
1.2. Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas institūta klasifikācijas problemātika	19
1.3. Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas civilprocesuālā nozīme	21
1.4. Procesuālās ekonomijas mehānisms un tā darbības robežas	23
2. SAISTĪBU BEZSTRĪDUS PIESPIEDU IZPILDĪŠANAS PIEMĒROŠANAS PIEĻAUJAMĪBA	26
2.1. Juridiskais fakts saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanā	26
2.2. Pierādījumi, publiska ticamība un tās robežas	29
2.3. Parādnieka brīdināšanas nozīme	31
3. SAISTĪBU BEZSTRĪDUS PIESPIEDU IZPILDĪŠANAS PROCESUĀLAJĀ TIESĪBU INSTITŪTĀ LIETOTO MATERIĀLO TIESĪBU JĒDZIENU NOZĪME CIVILPROCESĀ	34
3.1. Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas procesuālā kārtība un ķīlas tiesības materiāli tiesiskās sekas	34
3.2. Ķīlas saistības bezstrīdus izpildīšana kā tiesiskās regulācijas mehānisma nepilnvērtīga sastāvdaļa	36
3.3. Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana kā procesuāls līdzeklis kreditora piedziņas tiesības konstatēšanai	38
4. TIESĪBU SISTĒMAI NEATBILSTOŠAS BEZSTRĪDUS PIESPIEDU IZPILDĪŠANAS PIEMĒROŠANAS SEKAS AR PUBLISKU ĶĪLU NODROŠINĀTĀS SAISTĪBĀS	40
4.1. Lēmuma nozīme un tā tiesiskās sekas	40
4.2. Tiesību tālākveidošanas metodikas prasību ievērošanas nozīme	41
4.3. Tiesiskās regulācijas mehānisma efektivitātes mazināšana	42
4.4. Parādnieka tiesību aizskārums vienlīdzības un taisnīguma kontekstā	44
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	46
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS	58

IEVADS

Promocijas darba aktualitāte un praktiskā nozīme

Civilprocesa likuma (turpmāk – CPL) 50. nodaļā ietvertajai saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanai (turpmāk – SBPI) kā prasības tiesvedībai alternatīvam procesam piemīt potenciāls uzlabot tiesību efektivitāti, un tās galvenais mērķis ir īstenot procesuālās ekonomijas principu. Procesuālā ekonomija funkciju līmenī ir uzskatāma nevis par iespēju, bet gan par nepieciešamību, lai tiesiskas valsts idejas īstenošana turpinātos arī ierobežotu resursu un pieaugošu tiesību aizskārumu apstākļos, valsts varai nodrošinot aizskarto tiesību aizsardzību tiesā. Pētījuma izpētes centrā ir CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktā paredzētā ar publisku hipotēku vai komercķīlu nodrošinātu saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas teorētiskie un praktiskie aspekti, kas saistīti ar SBPI tiesību institūtu un konkrētās tiesību normas pareizu izpratni un tās piemērošanu atbilstoši tiesību sistēmas prasībām. Pētījuma aktualitāte kopumā vērtējama pašreizējās tiesu prakses kontekstā, kas tika aizsākta 2008. gada janvārī¹ un būtiski mainīja minētās procesuālās tiesību normas piemērošanas rezultātā radītās tiesiskās sekas, SBPI aprobežojot tikai ar ķīlas pārdošanu.

Pētījuma teorētiskā aktualitāte ir CPL 50. nodaļas procesuālo tiesību normu pareizas principu darbības izzināšana, pareizas SBPI procesuālajā tiesību institūtā ietverto materiālo tiesību jēdzienu *ķīla* un *saistība* lietošanas pamatošana, kā arī tiesību piemērotāja darbību atbilstības pārbaude juridiskās metodes prasībām un tiesību teorijas uzstādījumiem. Teorētiskā informācija ir pamats procesuālās ekonomijas izpausmes iespējai praksē. Savukārt praktiskā nozīme izpaužas tādas procesuālās kārtības pamatošanā, kuras darbības mehānisms ir saistīts ar parāda konstatēšanu, nododot piespiedu izpildīšanai

¹ Sk.: Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 9. janvāra lēmums lietā Nr. SPC-2.

atbilstošas saistības. Šādas izzināšanas rezultāts pamato paātrinātās procesuālās kārtības iespēju atrisināt parādu piedziņas jautājumus visos ar publisku ķīlu nodrošinātos aizdevumos, ja kreditors izvēlēties SBPI un parādnieks CPL noteiktajā kārtībā bezstrīdus lēmumu nav apstrīdējis. Tādā veidā tiek paaugstināta tiesiskās regulācijas mehānisma efektivitāte, izlemjot tiesību jautājumu ar iespējami mazu resursu patēriņu. SBPI alternatīvā kārtība rada iespēju izvairīties no pierādījumu pārbaudīšanas prasības tiesvedībā, kad tas nav nepieciešams, – tiek atslogota tiesa un kopumā taupīti tiesu sistēmas resursi. Tā arī izpaužas SBPI īstenojamais procesuālās ekonomijas princips. Aktuālā tiesību normu piemērošana, aprobežojoties tikai ar ķīlas piespiedu pārdošanu, darbojas pretēji procesuālajai ekonomijai, rada pamatu papildu tiesvedībai par parāda atlikuma piedziņu pēc ķīlas pārdošanas, neatslogo tiesu sistēmu, palielina kopējos tiesāšanās izdevumus un ir vienīgi kreditora iespēja ātrāk izlietot ķīlas tiesības.

SBPI gadījumā tiesu prakse nav tikai tiesību piemērotāja atsevišķs viedoklis. Tās argumentāciju tiešā veidā pārņēmusi arī tiesību zinātne ² un šāda izpratne par CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktu tikai kā procesuālu līdzekli paātrinātai ķīlas pārdošanai ir kļuvusi par patstāvīgu nacionālās tiesību sistēmas sastāvdaļu. No tiesību normu interpretācijas tiešā veidā ir atkarīga tiesību normas pareiza piemērošana un likuma mērķu sasniegšana. Vācu tiesību zinātnieks Hanss Kelsens (*Hans Kelsen*) norādījis, ka tiesību norma funkcionē kā darbības interpretācijas shēma un šādas darbības nozīmes noteikšana tiesību aspektā ir tikai normas interpretācijas rezultāts. ³Pēc H. Kelsena, interpretācija uztverama kā galvenais līdzeklis juridiska fakta konstatācijā. Šādas teorētiskas atziņas atspoguļojumu iespējams saskatīt arī Civillikuma (turpmāk – CL) 2. pantā – likums piemērojams visos tiesību jautājumos, uz kuriem attiecas tā

² Sk.: Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri. II Daļa. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. – 632.–642. lpp.

³ Kelsen. H. Pure Theory Of Law. – University of California Press, 1970. – Pp. 3.– 4.

teksts vai iztulkojums.⁴ Satversmei atbilstoša tiesību normu piemērošana ietver sevī pareizās tiesību normas atrašanu un atbilstošu interpretāciju,⁵ tā tiesību normas iztulkošanas nozīmi uzvērusi arī Satversmes tiesa. Kā norādījis Edgars Meļķis: „Likuma teksts ir tikai tā satura ārēji redzamais ietvars. Juristam iztulkojamais teksts interesē tādēļ, lai, pamatojoties uz *ratio legis*, pieņemtu iespējami atbilstošu lēmumu.”⁶ Apkopojot minētos viedokļus, var secināt, ka tiesību normas teksta interpretācija ir salīdzinoši patstāvīgs tiesību piemērotāja intelektuālās darbības rezultāts, kas viennozīmīgi nav identificējams ar pašu normas tekstu. Tiesību normas teksts savā ziņā uztverams tikai kā interpretāciju ierobežojošs faktors. Tiesību subjekts tiesību normas iedarbību pārsvarā izjūt pastarpināti ar individuālā tiesību piemērošanas akta starpniecību, kura būtību veido ne tikai tā pamatošana ar tiesību normu, bet galvenokārt tiesību piemērotāja tiesību normas izpratne. Vasilijš Sinaiskis ir izteicis pārliecību, ka: „Likumu iztulkošana vispār un civilo atsevišķi patiesībā nav nekas cits, kā šo likumu pielietošana pienācīgā viņu izpratnē. Tātad skaidrs, ka arī pati likuma iztulkošanas problēma izvēršas jautājumā par likumu izpratni, t. i., par viņu pienācīgu izpratni.”⁷ Tiesu prakses veidotā CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta aktuālā interpretācija ir nostiprinājusies kā vispārēji atzīta judikatūra un CPL komentāru pamats. Jautājums, vai tā ir uzskatāma arī par pienācīgu tiesību izpratni, ir pētījuma centrā. Šis jautājums aptver galvenās ar publisku ķīlu nodrošinātu saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas problēmas, un atbildes noskaidrošana nosaka darba mērķi un uzdevumu saturu. Ņemot vērā interpretācijas izšķirošo nozīmi SBPI tiesību

⁴ Civillikums. Ievads: LR likums. Valdības Vēstnesis, 20.02.1937., Nr. 41.

⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2004-16-01 „Par administratīvā procesa likuma 124.panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam” 17. tēze. 2005. gada 4. janvāris. Latvijas Vēstnesis, 2005.gada 6.janvāris, Nr. 3.

⁶ Meļķis E. Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. – Rīga: BO SIA Ratio iuris, 2003. – 15. lpp.

⁷ Sinaiskis V. Civillikuma iztulkošanas problēma// Jurists, 1933, Nr. 6, 166. lpp.

institūta tiesību normu piemērošanā un tiesisko seku konstatēšanā, šajā darbā tiesu prakse tiek uztverta un pētīta kā patstāvīgs tiesību sfēras fenomens.

Pētījuma robežas

Promocijas darba aktualitāte iezīmē arī pētījuma robežas. Darbā pētītas tādas CPL noteiktās procesuālās kārtības likumsakarības, kas rada nepieciešamu pamatu SBPI procesuālajā institūtā ietvertās procesuālās ekonomijas realizācijai un tiesību normu piemērošanas efektivitātes veicināšanai. Konstatēti paātrinātās procesuālās kārtības pieļaujamībai nepieciešamie nosacījumi, izzināta jau norādīto materiālo tiesību jēdzienu atbilstošas lietošanas un publiskas ķīlas formas procesuālā nozīme. Tādā veidā arī tiek radīts pamatojums aktuālās tiesu prakses un tiesību zinātnes nepilnību atklāšanai un metodisku kļūdu konstatēšanai.

Pētnieciskie jautājumi

1. Kādi civilprocesa tiesību principi pieļauj un nodrošina SBPI funkcionēšanas leģitimitāti un kā izpaužas sacīkstes principa leģitīma ierobežošana?
2. Vai SBPI ir patstāvīgs civilprocesuālās kārtības veids?
3. Kā SBPI īstenotais procesuālās ekonomijas princips darbojas praksē un kā izpaužas tiesību normu piemērošanas efektivitāte?
4. Kādi ir SBPI piemērošanas priekšnosacījumi?
5. Kāda nozīme SBPI pieļaujamībā ir publiskai ķīlas formai un parādnieka brīdināšanai?
6. Vai ķīlas tiesība kā tiesība uz lietas vērtību ietver arī tiesības uz izpildījumu?
7. Kādi tiesību tālākveidošanas priekšnosacījumi SBPI piemērošanā nav tikuši ievēroti?
8. Kādas sekas tiesību sistēmā rada SBPI nodota *ķīlas saistība*?

Pētījuma tēmas zinātniskās izstrādes pakāpe

Pētījuma tēmā atspoguļotas vairākas tiesību disciplīnas: civilprocesa tiesības, civiltiesības un tiesību teorija. Par norādīto kategoriju kā tiesību izpratni veidojošu neatņemamu pamatelementu nozīmi liecina to plaša un detalizēta zinātniskā izstrāde gan starptautiskā, gan nacionālā līmenī. Pētījuma objekta izziņāšanā tikušas izmantotas: Vācijas tiesību zinātnieka, Vācijas Civilprocesa kodeksa komentāru autoru Hansa Putzo (*Hans Putzo*) un Tomasa Heinza (*Thomas Heinz*), kā arī ASV, Vācijas procesuālās tiesības analizējušo, tiesību zinātnieku Petera Murray (*Peter L. Murray*) un Rolfa Sturnera (*Rolf Stürner*) atziņas par SBPI līdzīgo Vācijas procesuālo kārtību *Urkunden – und Wechselprozess*; Krievijas tiesību zinātnieku, civilprocesuālistu: V. V. Jarkova, M. K. Treušņikova, A. G. Pļešanova un M. A. Rožkovas izteiktie viedokļi civilprocesuālo tiesību teorijā, īpaši paustās atziņas par procesuālo juridisko faktu un procesuālās efektivitātes veicināšanas likumsakarībām un dispozitivitātes principa nozīmi; *Common law* tiesību sistēmas pārstāvju, tiesību zinātnieku Lerijs Teply (*Larry L. Teply*), Ralfa Whitten (*Ralph U. Whitten*), Ričarda Markus (*Richard L. Marcus*), Martina Redish (*Martin H. Redish*) un Eduarda Sherman (*Edward F. Sherman*) atziņas par alternatīvu procesuālu mehānismu darbības likumsakarībām, kā arī Latvijas tiesību zinātnieku: Vladimira Bukovska un Dainas Oses secinājumi civilprocesa tiesībās; apjomīgi analizēti Latvijas tiesību zinātnieku – Nikolaja Vīnzarāja, Konstantīna Čakstes, Vasilija Sinaiska, Jāņa Rozenfelda, Kalvja Torgāna, Guntas Višņakovas, Kaspara Baloža, Andra Grūtupa un Erlena Kalniņa – viedokļi par lietu un saistību tiesību pamatidejām, kā arī ārzemju speciālistu Brama Akkermana (*Bram Akkermans*), Gregorija Alexander (*Gregory S. Alexander*) un Eduardo Penalver (*Eduardo M. Penalver*) teorētiskas atziņas par Eiropas valstu lietu tiesību kategorijas vienojošām likumsakarībām. Pētījuma secinājumi pamatoti ar starptautiski pazīstamu autoru – Norberta Horna (*Norbert Horn*), Reinholda Cipeliussa (*Reinhold Zippelius*), Karla Larenca

(*Karl Larenz*) un Latvijas tiesību zinātnieku: Edgara Meļķiša, V.Jakubaņeca, Jāņa Broka, Jāņa Neimaņa un E.Kalniņa – atziņām tiesību teorijas problemātikā, pētījuma pamatojums balstīts arī Platona, Aristoteļa un Kanta fundamentālajos uzstādījumos par tiesību ideju. Izmantoti arī citu autoru pētījumi, tostarp par procesuālo ekonomiju kā pamatu civilprocesuālo likumu reformām Vācijā, Francijā, Itālijā, Somijā, Zviedrijā, Apvienotajā Karalistē, ASV u. c.

Ievērojami mazāk pieejami avoti par materiālo tiesību jēdzienu un procesuālo tiesību sakarībām. Detalizētāk jautājums par ķīlas tiesību un civilprocesa tiesību saikni ir aplūkots Krievijas juridiskajā literatūrā, daļēji pētījuma problemātika tikusi aizskarta tiesību zinātnieces V. A. Mačalovas zinātniskajā pētījumā.

Promocijas darbs ir pirmais zinātniskais pētījums par tēmas problemātiku nacionālajā tiesību sistēmā. Līdz šim tiesību normu piemērošana un tās pareizības izskaidrošana ir tikusi balstīta uz Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta nolēmumu atziņām. Uz tām pamatota pārliecība kā atbilde uz autora uzsāktu polemiku atspoguļota arī Civilprocesa likuma komentāros.

Promocijas darba mērķis un uzdevumi

Mērķis – pamatot publiskas ķīlas formas kā procesuāli svarīga juridiska fakta nozīmi, kas parādnieka saistību pamatojošajiem pierādījumiem piešķir paaugstinātas ticamības pakāpi, atvieglo parādnieka saistības pierādīšanu un neierobežo SBPI nolēmumu piespiedu izpildes līdzekļa izvēles ziņā.

Uzdevumi:

1. Izzināt un noskaidrot SBPI darbības pamatprincipus, likumsakarības un publiskas ķīlas nozīmi vienkāršotajā procesā. Padziļināti izpētīt dispozitivitātes,

sacīkstes un procesuālās ekonomijas principu mijiedarbību un sniegt vērtējumu sekām, ja minēto principu darbība netiek ievērota;

2. Apkopot un analizēt juridiskajā literatūrā paustos viedokļus par SBPI, par šajā procesuālajā tiesību institūtā ietvertajiem materiālo tiesību jēdzieniem, publiskas ķīlas īpatnībām; apkopot un analizēt CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošanas praksi, noskaidrot iemeslus tiesību normas piemērošanas izmaiņu nepieciešamībai un pārbaudīt šādu izmaiņu pamatojuma atbilstību tiesību sistēmas prasībām;
3. Noskaidrot SBPI un prasības tiesvedības funkcionālas sakarības, to īstenojamās tiesību principus un šādu principu darbības likumsakarības;
4. Apkopot informāciju par nepieciešamajiem priekšnosacījumiem alternatīvās procesuālās kārtības piemērošanai, īpašu uzmanību pievēršot juridiskajiem faktiem, šādu faktu procesuālajām pazīmēm, un līdzekļiem to konstatēšanai;
5. Analizēt ķīlas tiesības materiāli tiesisko seku iespējas konstatēt kreditora piedziņas tiesību un ietekmēt procesuālo kārtību, uzmanību pievēršot gan tiesību zinātnes teorētiskajām nostādnēm, gan tiesu praksē paustajām atziņām;
6. Konstatēt SBPI un prasības tiesvedības darbības principiem un tiesību sistēmai kopumā neatbilstoši piemērotas alternatīvās procesuālās kārtības sekas.

Pētījuma objekts – ar publisku ķīlu nodrošinātu saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana un šādas ķīlas tiesības formas ietekme uz procesuālo tiesību institūtu.

Pētījuma priekšmets – atbilstošās tiesību normas, tās saturošie tiesību institūti, zinātnes atziņas un tiesu prakses materiāli.

Pētījuma metodes

Pētījumā informācija ir apstrādāta un secinājumi izdarīti, galvenokārt pielietojot analītisko, salīdzinošo un vēsturisko metodi. Šādas metodes izvēlētas, lai nodrošinātu pētījumā izvirzīto uzdevumu izpildi.

Atsevišķi izšķirti un analizēti darba problemātikā aizskartie tiesību sistēmas elementi: SBPI tiesību institūts kopumā; tajā ietvertā CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktā paredzētā procesuālā tiesību norma; tiesas nolēmumu piespiedu izpildes nosacījumi; CPL paredzētie sacīkstes principu leģitīmi ierobežojošie priekšnosacījumi; ķīlas tiesību (arī to publisko formu) un saistību tiesību jēdzieni. Šo elementu analīzes gaitā, izzinot to būtību, darbā ir izteikti arī kritiski argumenti par juridiskajā literatūrā un tiesu praksē paustajiem viedokļiem. Autors saskata nepieciešamību pēc vienojoša viedokļa minēto tiesību elementu izpratnē un nepamatotu, nevajadzīgi lieku un traucējošu pretrunu novēršanā, kas mazina tiesību normu efektivitāti.

Secinājumi par analīzei pakļauto tiesību sistēmas elementu būtību nodēra par pamatu to savstarpējo sistēmisko sakarību noteikšanā. Salīdzinošai izpētei tika pakļauta SBPI procesuālā kārtība, prasības tiesvedība, nolēmumu piespiedu izpildes nosacījumi un publiskas ķīlas tiesiskās sekas. Norādīto izpētes objektu starpā konstatētas sistēmiskas sakarības, kas pamato tādu tiesiskās konstrukcijas pilnvērtīgu funkcionēšanu, kurā publiska ķīlas tiesība darbojas kā procesuāls juridiskais fakts, kam SBPI procesuālajā kārtībā ir pierādījuma nozīme. Konstatēti arī sistēmas trūkumi, kad ķīla SBPI tiek uztverta tikai tās materiāli tiesisko seku ziņā un pierādīta šādas sistēmas nespēja īstenot SBPI funkcijas, kā blakus parādības radot personu tiesību aizskāruma riskus. Ņemot vērā SBPI līdzību ar Vācijas paātrināto procesu (*Urkunden – und Wechselprozess*), salīdzinošai analīzei pakļautas abas norādītās procesuālās kārtības, pamatojot to īstenojošo saistību piespiedu izpildīšanu, nevis ķīlas pārdošanu. Ar līdzīgu ievirzi aplūkotas paātrinātas saistību izpildīšanas procesuālās kārtības Krievijas Federācijā, Skandināvijas valstīs, Apvienotajā Karalistē, ASV un Francijā.

Vēsturiskās metodes nozīme izpaužas SBPI procesuālo kārtību regulējošo tiesību normu attīstības izzināšanā. Iegūtie rezultāti, kas norāda uz SBPI procesuālā tiesību institūta nemainību vēsturiskā griezumā, tiek pretstatīti

izmaiņām tiesu praksē, aktualizējot šādu izmaiņu nepieciešamību un pieļaujamību.

Pētījuma normatīvi tiesiskais, teorētiskais un empīriskais pamats

Pētījuma normatīvi tiesisko pamatu veido Latvijas Republikas likumi: Latvijas Republikas Satversme; Likums *Par tiesu varu*; Civilprocesa likums; Civillikums (Trešā daļa. Lietu tiesības, Ceturtā daļa. Saistību tiesības); Zemesgrāmatu likums; Komerčķīlas likums. Ārzemju procesuālie likumi: Vācijas Civilprocesa kodekss; Krievijas Civilprocesa kodekss; Igaunijas Civilprocesa likums, Šveices Civilprocesa kodekss, kā arī Vācijas publisko izsoļu likums (*Gesetz über die Zwangsversteigerung und die Zwangsverwaltung, ZVG*). Darbā ir izmantoti avoti, kas satur piemērus par prasības tiesvedībai alternatīvās civilprocesuālās kārtības nosacījumiem Vācijā, Krievijā, Francijā, Itālijā, Skandināvijas valstīs, Apvienotajā Karalistē, ASV un Japānā.

Teorētisko pamatu veido augstāk norādīto autoru darbi civiltiesībās, civilprocesa tiesībās un tiesību teorijā. Teorētiskie pētījumi aptver atziņas gan kontinentālo tiesību, gan *common law* tiesību sistēmā. Tomēr teorētiskajā līmenī maz ir pētīta tiesību starpdisciplīnu kategorija – procesuālo tiesību normu un ķīlas tiesību saikne. Tāpēc lielā mērā darba teorētisko pamatu veido autora veiktā materiālo tiesību un procesuālo tiesību teorijas atziņu sintēze, izmantojot tiesību teorijas atziņas.

Empīrisko pamatu veido: Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi, Latvijas Republikas Augstākās tiesas nolēmumi; 150 pirmās instances tiesu nolēmumi par Civilprocesa likuma 400. panta pirmās daļas 1. punkta vēsturisku piemērošanu; 150 pirmās instances tiesu nolēmumi aktuālās tiesu prakses ietvaros; 86 spriedumi par parāda atlikuma piedziņu pēc ķīlas pārdošanas; Tiesu administrācijas un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas apkopotie statistikas dati.

Promocijas darba novitāte teorētiskajā un praktiskajā aspektā

Nesaistīti ar minētās lietu tiesību kategorijas materiāli tiesiskajām sekām konstatēta publiskas ķīlas tiesības formas kā procesuāla juridiska fakta nozīme civilprocesā. Teorētiskajā jomā galvenais ieguvums ir atbilstoša tiesību jēdzienu *ķīlas tiesība* un *saistība* lietošanas pamatošana SBPI procesuālās kārtības kontekstā, kas arī rada pamatu pareizai tiesību normas piemērošanai praksē.

Šāda ķīlas tiesības nozīmes saskatīšana ir nepieciešami saistīta ar bezstrīdus piespiedu izpildīšanas procesuālās ekonomijas mērķa sasniegšanu netraucētas dispozitivitātes apstākļos, kas ļauj nodot piespiedu izpildīšanai parādnieka saistību, neaprobežojoties ar ķīlas vērtību un piespiedu izpildes līdzekļa izvēli – piedziņas vēršanu uz nekustamo īpašumu. Tādā veidā katrs neapstrīdēts nolēmums par parādnieka 400. panta pirmās daļas 1. punktā paredzēto SBPI atslogo tiesu sistēmu no šāda jautājuma izvērtēšanas prasības tiesvedības kārtībā.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Pētījuma rezultātu prezentācija zinātniskajās konferencēs:

1. Rīgas Stradiņa universitātes 11. zinātniskajā konferencē, 2012. gada 29.–30. marts;
2. 4. starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Society Health Welfare”, 2012. gada 22.–23. novembris;
3. 5. starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Society Health Welfare”, 2014. gada 26.–28. novembris;
4. Daugavpils Universitātes rīkotajā 8. Starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013”, 2013. gada 10.–12. oktobris;

5. Daugavpils Universitātes rīkotajā 9. Starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2014”, 2014. gada 17.–18. oktobris;
6. Daugavpils Universitātes rīkotajā 11. Starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2016”, 2016. gada 14.–15. marts;
7. 6. starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Society Health Welfare”, 2016. gada 23.–25. Novembris.

Publicētie zinātniskie raksti:

8. „Role of case law to ensure judicial power”. 4. International Interdisciplinary Scientific Conference “Society Health Welfare”, Riga, Latvia, November 22–23, 2012. SHS Web of Conferences, Vol.10(2014). Published by EDP Sciences, 2014. ISBN 978-2-7598-1639-2. DOI:10.1051/shsconf/20141000031;
9. „Saiestību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas nozīme un loma civiltiesiskās apgrozības procesos”. 8. Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013” materiāli. II daļa „Valsts un tiesību aktuālās problēmas”. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2014. ISSN 2255-8853; ISBN 978-9984-14-688-1. Iekļauts GESIS Socio Guide datu bāzē;
10. „Publiskas hipotēkas un komercķīlas materiāltiesiskās un procesuālās sekas”. 9. Starptautiskās zinātniskās konferences „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2014” materiāli. II daļa „Valsts un tiesību aktuālās problēmas”. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2015. ISSN 2255-8853; ISBN 978-9984-14-737-6. Iekļauts Electronic Journals Library of University of Regensburg.

Publicēšanai iesniegtie zinātniskie raksti:

11. „Ķīlas saistības bezstrīdus izpildīšana kā tiesiskās regulācijas mehānisma nepilnvērtīga sastāvdaļa”. Iesniegts publicēšanai Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskajā žurnālā „Socrates”. 2016.gada decembris;
12. „Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas un prasības tiesvedības sistēmiskas sakarības”. Iesniegts iekļaušanai Daugavpils Universitātes rīkotajai 11. Starptautiskajai zinātniskajai konferencei „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2016” veltītajā rakstu krājumā (ISSN 2255-8853);
13. „Juridiskais fakts saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanā”. Iesniegts iekļaušanai Daugavpils Universitātes rīkotajai 11. Starptautiskajai zinātniskajai konferencei „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2016” veltītajā rakstu krājumā (ISSN 2255-8853);
14. „Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana – procesuālā kārtība kreditora piedziņas tiesības konstatēšanai”. Iesniegts iekļaušanai Daugavpils Universitātes rīkotajai 11. Starptautiskajai zinātniskajai konferencei „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2016” veltītajā rakstu krājumā (ISSN 2255-8853);
15. „Nepilnības tiesību tālākveidošanas metodikas ievērošanā, piemērojot bezstrīdus piespiedu izpildīšanu ar publisku ķīlu nodrošinātās saistībās”. Iesniegts iekļaušanai Daugavpils Universitātes rīkotajai 11. Starptautiskajai zinātniskajai konferencei „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2016” veltītajā rakstu krājumā (ISSN 2255-8853);
16. „Bezstrīdus piespiedu izpildīšanas nolēmuma daļēja izpilde un atkārtotas tiesvedības sekas pēc piedziņas vēršanas uz ķīlu”. Iesniegts iekļaušanai Daugavpils Universitātes rīkotajai 11. Starptautiskajai

zinātniskajai konferencei „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2016” veltītajā rakstu krājumā (ISSN 2255-8853);

17. „Lēmuma par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu tiesiskās sekas un procesuālā nozīme” Iesniegts publicēšanai Baltijas Starptautiskās akadēmijas zinātniski teorētiskajā žurnālā „Administratīvā un Kriminālā Justīcija”. 2016.gada decembris.

Promocijas darba atziņu izmantošana tiesu praksē:

18. Par pētījuma teorētisko pienesumu un tā aktualitāti liecina autora paustās argumentācijas izmantošana Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 31. marta spriedumā lietā Nr. C31230009.

1. SAISTĪBU BEZSTRĪDUS PIESPIEDU IZPILDĪŠANAS FUNKCIONĀLAS LIKUMSAKARĪBAS

1.1. Paātrinātās procesuālās kārtības darbību nodrošinošie procesuālo tiesību principi

SBPI civilprocesuālās kārtības sastāvā ir vērtējama kā viena no dispozivitātes principa izpausmēm. Tieša norāde uz minētā principa noteicošo lomu izpaužas kreditora izvēles brīvībā starp strīda izšķiršanu prasības tiesvedības kārtībā, vai izpildu dokumenta saņemšanu paātrinātajā alternatīvajā procesā. Tāpat CPL tiesību normas nodrošina dispozitivitāti arī parādnieka rīcības brīvībai vai nu atzīt SBPI nolēmumā konstatēto saistību vai tai atbilstošā kreditora prasījuma pamatotību lūgt pārbaudīt prasības tiesvedības kārtībā. Šādas tiesības nodrošina minētā likuma 406. panta pirmā daļa.

Tiesību normā norādīto 6 mēnešu termiņu apvērsuma prasības iesniegšanai gan Latvijas Republikas Satversmes tiesa, gan tiesību normu piemērotājs visaugstākajā līmenī atzinuši par procesuālo termiņu SBPI nolēmuma apstrīdēšanai. Tieši SBPI CPL 406. pantā paredzētā saikne ar prasības kārtību attaisno alternatīvā procesa leģitīmu pieļaujamību. Šādu sakarību konstatēšana vienlaicīgi ir noteicošā pareizas CPL 400.panta pirmās daļas 1.punkta izpratnē, kad kreditoram ir tiesības lūgt nodot izpildei ar publisku hipotēku nodrošinātu parādnieka saistību, bet parādniekam ir tiesības apstrīdēt tai atbilstošu kreditora prasījumu, tā pareizību pakļaujot pārbaudei sacīkstes principa ietvaros. Parādnieka tiesības apstrīdēt nolēmumu (CPL 406. pants.) vienlaicīgi satur procesuālu iespēju prasības atzīšanai kā dispozitivitātes patstāvīgu izpausmi, ja norādītās civilprocesuālās tiesības netiek izmantotas.

Dispozitivitātes princips izpaužas ne tikai tiesību brīvā izvēlē vērsties tiesā, bet aptver arī pušu tiesības procesā. Tādā veidā neizbēgami ir šādi apsvērumi: prasītājam nevar tikt liegtas tiesības atteikties no prasības, izlīgt ar

pretinieku, atzīt viņa iebildumus par pamatotiem; tiesīgajai personai jābūt piešķirtām tiesībām apstrīdēt pretinieka iebildumus vai tiem piekrist, iesniegt pierādījumus sava prasījuma labā vai nē, apstrīdēt tiesas nolēmumu un no šādām tiesībām atteikties u.t.t.⁸ Minētais kopumā norāda uz tiesas ierobežotu kompetenci rīcībā ar pušu procesuālajām tiesībām un pušu pilnīgu rīcības autonomiju attiecībā uz materiālajām tiesībām procesa ietvaros.

Norādītie dispozitivitātes principa teorētiskie apsvērumi tiešā veidā atspoguļojušies arī civilprocesuālajos tiesību aktos. Piemēram, Šveices civilprocesa likuma 58. pantā (*Dispositions – und Officialgrundsatz*) noteiktas tiesas kompetences robežu atkarība no pušu tiesību izlietojuma brīvības: tiesa apmierina prasījumu nepārsniedzot prasīto un ne mazākā apmērā, kā otra puse atzinusi; tiesas darbība ir ierobežota atkarībā no tiesīgās puses lūguma.⁹ Procesa optimizēšana un vienkāršošana pamatojas pušu dispozitivitātes un sacīkstes principa saskaņotā izpausmē. Procesuālā ekonomija tiek sasniegta sacīkstes principa pieļaujamā ierobežošanā, savukārt šādas ierobežošanas leģitimitāte ir dispozitivitātes noteikta.

Nemot vērā analizēto dispozitivitātes un sacīkstes elementu izplatību arī attiecībā uz SBPI, norādītā tiesību institūta jēdziena saturu nebūtu pietiekami aprobežot tikai ar procesa vienkāršību, ātrumu un tā izņēmuma raksturu. Iekļaujot tajā pušu pašnoteikšanās autonomijas sastāvdaļu, konstatējama šāda paātrinātā procesa definīcija. SBPI ir civilprocesuāla iespēja lēmuma pieņemšanai ar izpildu dokumenta spēku ārpus pierādījumu pārbaudes sacīkstes ietvaros, kad kreditora aizskārums un atbilstošs parādnieka pienākums pēc būtības tiek konstatēts likumā formāli ierobežotu faktisko sastāvu veidā

⁸ Плешанов А. Г. Диспозитивное начало в сфере гражданской юрисдикции: проблемы теории и практики. – Москва: НОРМА, 2002. – стр. 19.

⁹ Schweizerische Zivilprozessordnung (Zivilprozessordnung, ZPO), Die Bundesversammlung der Schweizerischen Eidgenossenschaft, gestützt auf Artikel 122 Absatz 1 der Bundesverfassung, nach Einsicht in die Botschaft des Bundesrates vom 28. Juni 2006. Iegūts no: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20061121/201601010000/272.pdf> (sk.14.04.2016.).

attiecībā uz CPL ierobežotu civiltiesisko attiecību loku, vienlaicīgi pastāvot parādnieka tiesībām šāda nolēmuma apstrīdēšanai, piespiedu izpildes apturēšanai un bezstrīdus piespiedu izpildīšanu pamatojošo faktu pārbaudei prasības tiesvedības kārtībā.

1.2. Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas institūta klasifikācijas problemātika

Atklātā dispozitivitātes nozīme vienlaikus norāda uz nepieciešamību SBPI tiesību institūta atbilstošu ierindošanu starp civilprocesuālo kārtību veidiem. Pretēji judikatūrā nostiprinātajam un nacionālās tiesību sistēmas ietvaros paustajam viedoklim par SBPI, kā atsevišķu, patstāvīgu procesuālās kārtības veidu, pētījumā konstatēts, ka minētā procesuālā principa izpausmes rezultātā, paātrinātais process atrodas tiešās pakārtojuma attiecībās ar prasības tiesvedību. Tādā veidā SBPI nav patstāvīgs, pilnvērtīgs civilprocesuālās kārtības veids, jo šajā kārtībā izskatāmie jautājumi, likumā noteiktajā veidā var tikt pakļauti pārbaudei prasības tiesvedībā.

Alternatīvā procesa saikni ar prasības tiesvedību uzskatāmāk parāda Vācijas piemērs. Pēc būtības SBPI līdzīgā kārtība paredzēta Vācijas civilprocesa likuma 5. sadaļā – Lietu izskatīšana pamatojoties uz rakstveida dokumentiem un vekseļu lietu izskatīšana (*Urkunden – und Wechselprozess*).¹⁰ Atbilstoši norādītā likuma 596. pantam, prasītājs bez atbildētāja piekrišanas var atteikties no lietas izskatīšanas rakstveida procesā tādā veidā, ka lietu turpina izskatīt vispārējā kārtībā. 599. panta pirmā daļa paredz lēmuma pieņemšanu ar atrunu par savu tiesību izmantošanu attiecībā uz tādu atbildētāju, kurš izteicis iebildumus pret izvirzīto prasījumu, visos gadījumos, kad lēmums tiek pieņemts

¹⁰ Zivilprozessordnung. Ausfertigungsdatum: 12.09.1950. Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781). Iegūts no: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html (sk.15.02.2016.)

pretēji atbildētāja interesēm. Savukārt saskaņā ar 600. pantu gadījumos, ja ticis pieņemts lēmums ar atrunu par atbildētāja tiesību izmantošanu, lieta paliek izskatīšanā vispārējā kārtībā (*papildus process*).¹¹ Kā norādīts Vācijas civilprocesa likuma komentāros attiecībā uz 596. un 600. pantu, papildus process (*nachverfahren*) kopā ar dokumentu izskatīšanas procesu veido vienu veselumu. Turpinās strīda pakļautība tiesai, nemainās prasības priekšmets, nav izslēgtas prasības izmaiņas un tās papildināšana, kā arī pretprasības iesniegšana. Pušu lomas paliek nemainīgas. Pusēm paliek saistošas tiesas procesuālās darbības, piekritīga ir pirmās instances tiesa, arī tad, ja spriedums ar atrunu pirmo reizi ir pasludināts augstākā instancē.¹² Komentējamās tiesību normas satur būtiskāko Dokumentu un vekseļu procesa atšķirību no pieteikuma izskatīšanas SBPI kārtībā. Minētās prasītāja un atbildētāja procesuālās tiesības, atteikties no rakstveida procesa un tiesības izvirzīt iebildumus, kas attiecīgi norāda uz tiešu dispozitivitāti un sacīkstes principu rakstveida procesa ietvaros kā patstāvīgās civilprocesuālajās attiecībās, paredz iespēju jau tās pašas ierosinātās civillietas ietvaros turpināt prasības izskatīšanu vispārējā prasības tiesvedības kārtībā. Šajā gadījumā Dokumentu procesu ar prasības tiesvedību vieno ne tikai prasības pieteikumā norādītais prasības priekšmets un pamats, bet fiziski pati ierosinātā lieta.

Ja SBPI ar prasības tiesvedību tiesību principu līmenī saista CPL 406. pantā ietvertā dispozitivitāte un apvērsuma prasībā pārbaudāmie tie paši fakti, kas tikuši izmantoti bezstrīdus nolēmuma pamatošanai, tad Vācijas gadījumā tiesību doktrīna un procesuālās normas *Urkunden – und Wechselprozess* un papildus procesu, kas izpaužas turpinātas vispārējās prasības tiesvedības veidā, apvieno vienā veselumā. SBPI klasifikācija, uztverot tiesību institūtu kā prasības tiesvedības sastāvdaļu, vienlaicīgi norāda uz kopējām materiālo un

¹¹ Гражданское процессуальное уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому процессуальному уложению. Книга 3. – Москва: Wolters Kluwer, 2006. – стр. 188.

¹² Thomas H., Putzo H., Reichold K., Hüßtege R. Zivilprozeßordnung. C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München, 1999. – S. 956.–957.

procesuālo tiesību pazīmēm. Pieļauj līdzīgu metožu pielietošanu un tās rezultātu gan attiecībā uz juridiskajiem faktiem, gan attiecībā uz šādu faktu konstatēšanas līdzekļiem. CPL atsevišķā sadaļā – Saistību izpildīšana tiesas ceļā izvietotā SBPI, rada noslēgta un no prasības tiesvedības atrauta patstāvīga tiesvedības veida mānīgu iespaidu. Lēmuma pazīmes par tā tūlītēju spēkā stāšanos un izpildu dokumenta spēku sākotnēji ļauj izdarīt secinājumu par lietas izskatīšanas noslēgumu, un pārsūdzēšanas kārtību kā izņēmuma iespēju. Tomēr SBPI vienlaicīgi ir vērtējama kā sākums strīdam par tiesībām.

Lai atvieglotu SBPI tiesību institūta pareizu uztveri autors ierosina veikt izmaiņas CPL paredzēto procesuālo kārtību iedalījumā, nošķirot likumā paredzētos bezstrīdus kārtības veidus no labprātīgas izsoles, kurai konstatētā saikne ar prasības tiesvedību īpašā tiesas nolēmuma apstrīdēšanas veidā nepastāv.

1.3. Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas civilprocesuālā nozīme

Uz SBPI procesuālo nozīmi tieši norāda tās mērķis – īstenot procesuālo ekonomiju. Turklāt norādīto mērķi par nepieciešamu SBPI leģitimitātes kritēriju atzinusi Latvijas Republikas Satversmes tiesa – pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis: ātra lietu izskatīšana, tiesu noslogotības samazināšana un personu tiesību aizsardzība.¹³ Viena no tiesiskas valsts pamatfunkcijām ir nodrošināt personām tiesas aizsardzību, iespēju aizsargāt aizskartās vai apstrīdētās tiesības taisnīgā tiesā. Pētījumā aplūkota

¹³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2009-93-01 „Par Civilprocesa likuma 400. panta pirmās daļas 1. punkta un 405. panta pirmās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam” 12.2. tēze.
2010. gada 17. maijs. Latvijas Vēstnesis, 2010. gada 20. maijs, Nr. 79.

Vācijas, Francijas, Itālijas, Somijas, un Zviedrijas pieredze šīs funkcijas nodrošināšanai, veicot atbilstošas procesuālās kārtības reformas.

Norādītajā valstu pieredzē civilprocesa reformas mērķa sasniegšanā vieno līdzīga rakstura uzdevumi – atkāpšanās no pārspīlēti nevajadzīga formālisma, priekšroku dodot racionalitātei. Procesuālās kārtības sekmīgā attīstībā novērojama virzība no nelokāmības uz elastību. Primitīvo procedūru raksturo ekstrēms formālisms. Agrīnās Romas, tāpat arī sākotnējās Ģermāņu tiesas procesa tradīcijas un būtība izpaudās kā formas demonstrēšana. Savukārt tiesu sistēmas stabilitāte un augošā pārliecība par tās īstenotās tiesas spriešanas pareizību – tiesnešu rīcības brīvība, aizstājot novecojušo formas kundzību, lika pamatus attīstībai no nelokāmības uz elastību procesuālo kārtību reglamentējošā likumā.¹⁴ Kopumā jāsecina, ka procesuālās ekonomijas un lietderības aktualizēšana ir visaptveroša un aktuāla tēma un šādu jautājumu atrisināšanas iespējā arī izpaužas paātrināto procesu kā SBPI nozīme. Vienkāršotie procesi starptautiskā mērogā tiek vērtēti kā nepieciešamība, kuru potenciāls taupīt un lietderīgi izlietot tiesu sistēmas resursus, ļauj turpināt nodrošināt valsts funkciju nemainīgu kvalitāti tiesiskās aizsardzības nodrošināšanā ierobežotos finansējuma apstākļos. Atklāts paliek jautājums par tiesu sistēmu un procesuālo kārtību kā pamatu procesiem ekonomikā, tomēr pieaugošu prasību skaits ir tās reālijas, kuras novilcina tiesas spriešanu, kavē taisnīguma atjaunošanu, kopumā vājina tiesu varu, radot nevēlamu pamatu tiesību jautājumu neprocesuāliem risinājumiem. Procesuālās ekonomijas kontekstā ir jāatceras, ka SBPI nav tikai formāla iespēja šāda mērķa īstenošanā, bet tās piemērošanu aprobežo mērķa nepieciešama sasniegšana. Ja SBPI piemērošanas rezultāts ierobežo procesuālās ekonomijas īstenošanos, tad šāda piemērošana nav atzīstama par leģitīmu.

¹⁴ Millar R. W. *Civil Procedure Of The Trial Court In Historical Perspective*. – New Jersey: The Law Center Of New York University, 2005. – Pp. 6.

1.4. Procesuālās ekonomijas mehānisms un tā darbības robežas

Procesuālās ekonomijas mehānisma darbība izpaužas iespējā (likumā noteiktās pieļaujamības robežās) tiesību jautājumu izlemt ārpus prasības tiesvedības. SBPI prasa ievērojami mazākus tiesu sistēmas resursus. Tādā veidā arī tiek iegūta procesuālā ekonomija un efektīvāka tiesību normu piemērošana.

Ņemot vērā dispozitivitātes ietekmi, SBPI atrodas ārpus tiesneša kontrolēta procesa. Procesuālās ekonomijas mērķa sasniegšana ir saistīta ar kreditora netraucētu procesuālās kārtības izvēli un parādnieka netraucētu izvēli nolēmumu apstrīdēt. Šādas izvēles kā tiesiskās regulācijas mehānisma pašregulācijas sastāvdaļu lielā mērā ietekmē tiesiskās apziņas līmenis un SBPI mērķim atbilstoša tiesību normu piemērošana. „Tiesiskā apziņa ir to ideju, teoriju, uzskatu, pārliecību, jūtu u.c. kopums, kas atspoguļo indivīdu un sabiedrības tiesisko dzīvi un ir saistīts ar cilvēku tiesībām un pienākumiem.”¹⁵ Tā tiesisko apziņu definējis tiesību zinātnieks V. Jakubaņecs. Tāpat norādītais autors lielu nozīmi piešķīris pašregulācijai, kā normatīvās regulācijas mehānisma elementam, izsakot šādu sakarību. „Tiesībām ir jābūt mūsdienu sabiedrības pašregulatīvo procesu veicināšanas līdzeklim.”¹⁶ Procesuālās kārtības uzlabošanai, ārpus normatīvo sankciju pastiprināšanas, nozīmi piešķīris arī Krievijas tiesību zinātnieks V. V. Jarkovs – civilprocesuālo tiesību normu darbības mehānisms vienlaicīgi sevī ietver vairāku faktoru darbību: ekonomisko, politisko, psiholoģisko, morāles, tradīciju u.c. Īstenojot mērķi ietekmēt procesa dalībnieku rīcību, nepieciešams ņemt vērā visu šo faktoru kopsummas nozīmi.¹⁷ Norādītā personu procesuālo tiesību izvēles brīvība arī būtu galvenais procesuālās ekonomijas mehānisma darbību ierobežojošais

¹⁵ Jakubaņecs V. Tiesību jēdziens, struktūra un formas. Piektais papildinātais izdevums. – Rīga: P&Ko, 2002. – 29. lpp.

¹⁶ Jakubaņecs V. Tiesību normas. – Rīga: P&Ko, 2002. – 21. lpp.

¹⁷ Ярков В.В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук; Екатеринбург, 1992. – стр. 15.

faktors, kas liedz SBPI uzskatīt par universālu atbildi procesuālajai ekonomijai hipotekāro vai ar komercķīlu nodrošināto parādu piedziņas lietās. Autora piedāvātā CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta interpretācija atbilstoši procesuālās ekonomijas mērķim, ir nepieciešama SBPI aktualizēšanas sastāvdaļa, kas tieši ietekmē norādītos pašregulācijas procesus un vienlaicīgi ir pētījuma teorētiskā aktualitāte.

Tiesiskās apziņas, tās kvalitatīvās attīstības līmeņa sakarā uzmanība pievēršama AT lēmumiem, kas izveidoja pamatu izmaiņām CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošanā. 2008. gada 9. janvārī, lietā Nr. SPC-2, Senāts izskatīja protestu saistībā ar sekojošiem apstākļiem. SBPI kārtībā ticis iesniegts pieteikums, kurā norādīts parāda apmērs šādā pamat prasījuma un blakus prasījumu proporcijā – parāda pamatsumma LVL 60000, likumiskie procenti LVL 3846, 58, līgumsods LVL 3000 un līgumsods LVL 693600.¹⁸ 2008. gada 27. augusta nolēmumā Nr. SPC-49/2008 Senāts konstatēja šādu parāda sastāvu – parāda pamatsumma LVL 2850, procenti par lietošanas atvēlējumu LVL 4493, 50 un līgumsods LVL 26647,50.¹⁹ Tādā veidā spilgti atklājas deformētas tiesiskās apziņas sekas, kas nav tieši pakļauta tiesas vadīta procesa nosacījumiem un ar savu nekontrolēto izpaušmi traucē SBPI mērķa sasniegšanu.

Juridiskā doma šajā sakarā ir aktualizējusi tiesas lomu un instrumentus procesa vadīšanai. Tas ir tikai atbilstoši, ka ar likumu aizsargātajām pušu interesēm procesā konkrētas lietas ietvaros tiek pievērsta vislielākā vērība. Tomēr nevarētu arī uzskatīt, ka procesuālais likums kā tāds varētu tikt balstīts uz vienīgu hipotēzi par tā funkcionēšanu tikai strīdu atrisināšanas iespējas sniegšanā. Tiesas spriešanas nodrošināšanas divu tiesājošos pušu starpā svarīgā loma nemazina procesuālās kārtības kopējo nozīmi – kalpot vēl divām citām

¹⁸ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 9. janvāra lēmums lietā Nr. SPC-2.

¹⁹ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 27. augusta lēmums lietā Nr. SPC-49/2008.

atšķirīgām interesēm, tāpēc procesuālā likuma mērķi arī vajadzētu saistīt ar to ievērošanu. Pirmkārt, civilā tiesvedība kalpo likuma efektivitātes demonstrēšanai, otrkārt, lai nodrošinātu tiesnešiem iespēju izpildīt viņu funkcijas – noskaidrot, interpretēt un piemērot likumu.²⁰ Alternatīvu procesuālo iespēju radīšana pati par sevi procesa efektivitātes uzlabošanā ir būtiska un iespēju robežās aktualizējama, tomēr tā var izrādīties ierobežota un nekontrolējama, un tās galvenā nozīme saglabājas iespējā bezstrīdus lietas nodalīt no tādām, kuru ietvaros pušu viedoklis par savstarpējo tiesību un pienākumu attiecību atšķiras.

²⁰ Jolowicz J.A. On Civil Procedure. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – Pp. 71.

2. SAISTĪBU BEZSTRĪDUS PIESPIEDU IZPILDĪŠANAS PIEMĒROŠANAS PIEĻAUJAMĪBA

2.1. Juridiskais fakts saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanā

Lai pareizi izprastu CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktu un SBPI procesuālo tiesību institūtu kopumā, ir jānosaka vienoti kritēriji juridiskajiem faktiem, kuru pārbaude šajā procesuālajā kārtībā ir pieļaujama. Turklāt pati juridiskā fakta pazīme par SBPI pieļaujamību vienlaikus sevī ietver atbilstošu juridisku faktu, kam pašam par sevi ir procesuāla nozīme. Juridiskā fakta materiāli tiesiskā nozīmē saistās ar pazīmi par kreditora tiesību aizskārumu neizpildītu saistību veidā. Savukārt civilprocesuālā nozīmē ir procesuālajā normā norādītajai pazīmei par šāda procesa pieļaujamību. Šādā kontekstā autors akcentē uzmanību uz civilprocesu, kā uz tiesību normu piemērošanas procesu, kad vienlaicīgi tiek piemērotas gan procesuālās, gan materiālās tiesību normas.

Kā norādīts Vācijas civilprocesa likuma komentāros, rakstveida procesā (*Urkunden – und Wechselprozess*) ir pieļaujamas tikai izpildes prasības, tajā skaitā par noteiktas naudas summas samaksu.²¹ Šāda prasības priekšmeta formulējums arī tiešā veidā izriet no likuma teksta. Atbilstoši Vācijas civilprocesa kodeksa 592. pantam, vienkāršotā tiesvedība pieļaujama prasībās, kuru priekšmets ir noteiktas naudas summas samaksa.²² Faktisko apstākļu juridiskās abstrakcijas pazīmes visnotaļ konkrēti, pielietojot zemu tiesību normas abstrakcijas līmeni, ietvertas gan CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktā (SBPI pieļaujama pēc līgumiem par saistībām, kas nodrošinātas ar

²¹ Thomas H., Putzo H., Reichold K., Hüftege R. Zivilprozeßordnung. C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München, 1999. – S. 956.–957.

²² Zivilprozessordnung. Ausfertigungsdatum: 12.09.1950. Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781). Iegūts no: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html (sk.15.02.2016.)

publisku hipotēku vai komercķīlu), gan 403. panta pirmajā daļā (pieteikumi par bezstrīdus piespiedu izpildīšanu naudas maksājuma saistībās).²³ Tiesību normās ietvertais par maksājuma saistības nodošanu SBPI nostiprināts arī AT prakses apkopojumā – ar ķīlu nodrošinātai saistībai ir jābūt maksājuma saistībai.²⁴ Šādu atziņu AT Senāts pārdis arī Satversmes tiesā – Senāts vērš uzmanību uz to, ka, izskatot pieteikumu CPL 50. nodaļa kārtībā, tiesnesis balstās uz pieteikumu un tajā ietverto informāciju par saistību pārkāpumu un nenokārtotajiem maksājumiem pieņem par patiesu. Ar ķīlu nodrošinātai saistībai vajagot būt maksājuma saistībai, kas pilnīgi vai daļēji ir nodrošināta ar hipotēku vai komercķīlu.²⁵ Norādītā maksājuma saistība, neizpildītais parādnieka pienākums samaksāt kreditoram noteiktu naudas summu arī veido juridiskā fakta būtību CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktā norādītajam gadījumam.

Tiesību – normatīvā abstrakcija izvirza šādas nepieciešamas pazīmes parādnieka pienākumam izpildīt minētajā CPL normā paredzēto maksājuma saistību – pastāv neizpildīts aizņēmēja pienākums, piemēram, atdot tādu pašu naudas summu, kādu viņš saņēmis (Civillikuma (turpmāk – CL) 1943. pants).²⁶ Ar pienākumu nodot kreditoram noteiktu naudas summu, vispārēji naudas saistību būtību raksturojis arī profesors O. Joksts.²⁷ Šādas pazīmes – kreditora tiesību aizskārums neatdotu parādniekam aizdoto naudas līdzekļu veidā, konstatēšana faktiskajos apstākļos arī ir nepieciešama, lai šādiem apstākļiem piešķirtu juridiska fakta nozīmi. Krievijas tiesību zinātnieks M. K. Treušņikovs juridiskos faktus raksturo kā neiztrūkstošu civilprocesuālo tiesisko

²³ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 03.11.1998., Nr. 326/330.

²⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2010. gada apkopojums par tiesu praksi saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanā. – 9. lpp.

²⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2009-93-01 „Par Civilprocesa likuma 400. panta pirmās daļas 1. punkta un 405. panta pirmās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam” 7. tēze.

2010. gada 17. maijs. Latvijas Vēstnesis, 2010. gada 20. maijs, Nr. 79.

²⁶ Civillikums. Ceturtnā. Saistību tiesības: LR likums. Valdības Vēstnesis, 26.02.1937., Nr. 46.

²⁷ Joksts O. Saistību tiesības saimnieciskos darījumos. - Rīga: Turība, 2003. – 26. lpp.

attiecību priekšnosacījumu.²⁸ Tieši par šādu priekšnosacījumu CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošanai arī uzskatāms atbilstošs kreditora tiesību aizkārums, turklāt minētā autora norādes kontekstā šāds materiālo tiesību juridiskais fakts iegūst arī procesuāla fakta nozīmi.

Atbilstoši norādītajam, SBPI kā procesuālo tiesību institūts un tā darbība tāpat kā civilprocesuālo tiesību normu sistēma kopumā pilnvērtīgi uztverama tika atsevišķi nodalot materiāltiesisku juridisku faktu un procesuālu juridisku faktu ietekmi. Juridiska fakta kā materiālo tiesību sfēras fenomena nozīme ir attiecināma uz materiāli tiesisku seku konstatēšanu. Juridiska procesuāla fakta nozīme, kaut gan par tādu var tikt atzīts arī materiāli tiesisks juridiskais fakts, koncentrējas civilprocesuāli tiesisko seku veidošanā, radot civilprocesuālās tiesiskās attiecības, turpinot vai ietekmējot to virzību. Publiska ķīlas tiesība nav SBPI tiesību institūta kreditora un parādnieka tiesiskās attiecības konstatēšanas objekts, bet var tikt vērtēta tikai kā nepieciešams civilprocesuāls juridiskais fakts vai precīzāk – atbilstoša procesuāla juridiska fakta sastāva nepieciešams elements.

Kā norādījis Vācijas tiesību zinātnieks N. Horns – ir arī tādi likumi un normas, kas nosaka procesu, ar kura palīdzību noteiktas *materiālās tiesības tiek konstatētas* un īstenotas (procesuālās tiesības).²⁹ Materiālā un procesuālā tiesību norma to piemērošanas stadijā turpina īstenot katra savus uzdevumus un mērķus. Kreditora tiesību aizkāruma un atbilstošu parādnieka saistību konstatēšana civilprocesuālajās tiesiskajās attiecībās izpaudīsies kā materiālo tiesību normu realizācijas sekas, tajā pašā laikā CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošana būs attiecināma uz konkrēta prasījuma izskatīšanas SBPI procesuālajā kārtībā pieļaujamības konstatēšanu.

²⁸ Треушников М. К. Гражданский процесс. Москва: Городец, 2007. – стр. 91.

²⁹ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā // Likums un tiesības, 12.1999., Nr. 4, 99. lpp.

2.2. Pierādījumi, publiska ticamība un tās robežas

Publiskas hipotēkas un komercķīlas procesuālā juridiskā fakta nozīmes konstatēšana pati par sevi neatbild uz jautājumu kāds ir šāda procesuālā fakta nepieciešamības pamatojums SBPI. V. V. Jarkovs kā vienu no procesuālu juridisku faktu klasifikācijas pazīmēm min šāda fakta pierādījuma nozīmi.³⁰ Tādā kontekstā arī izpaužas publiskas ķīlas formas nozīme SBPI. Pierādījuma jautājums ieņem centrālo vietu SBPI tiesību institūtā, jo tieši pierādījumi ir tas vienotais klasifikācijas pamats, pēc kura vadoties minētajam procesuālo tiesību institūtam atbilstošās saistības tiek nošķirtas no pārējām. CPL 400. panta pirmajā daļā uzskaitītās tiesisku darījuma formas, no kurām izriet SBPI pakļaujamās saistības, ir likuma pieprasīti pierādījumu veidi vai līdzekļi.

Publiskā reģistrā tiek ierakstīta saistība, nodrošinātais prasījums par ko ķīla atbild. Saistību tiesības ar likumā noteiktu to pazīmju uzskaitījumu veido publiskā reģistra ierakstu saturu par ķīlas tiesības nostiprināšanu un vienlaikus arī pastiprina saistību pamatojošo dokumentu ticamību. Tādā veidā arī tiek iegūta 400. panta pirmās daļas 1. punktā minētās saistības publiska ticamība. Turklāt par saistību tiesību ierakstīšanu zemesgrāmatā CL tekstā ir tiešas norādes, piemēram, CL 1907. pants raksturojot tiesības, kas nav pakļautas noilgumam, lieto šādu frāzi – noilgumam nav pakļautas zemes grāmatās ierakstītas saistību tiesības.³¹ Hipotēkas ierakstu saturu zemesgrāmatā raksturojis arī V. Bukovskis – kredīthipotēkas nostiprināšanas gadījumā zemesgrāmatā norāda nodrošinātā prasījuma būtību un augstāko apmēru, līdz kuram prasījums var rasties.³²

³⁰ Яркoв В. В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук; Екатеринбург, 1992. – стр. 15.

³¹ Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības: LR likums. Valdības Vēstnesis, 26.02.1937., Nr. 46.

³² Буковский В. Сводъ гражданских узаконений губерний Прибалтиских съ продолжением 1912-1914. гг. и с разъяснениями в 2 томах. Том I. – Рига, 1914. – стр. 549.

Vienlaikus publisku reģistru sniegtās faktu pamatošanas iespējas ir ierobežotas. Tas izskaidrojams ar iespēju nostiprināt publiskas ķīlas atzīmi pirms naudas izsniegšanas, kā arī šādas atzīmes dzēst pēc parāda samaksas. Kā norādījis V. Bukovskis, kredīthipotēka neatšķiras no parastās hipotēkas. Kredīthipotēkas nostiprināšanas zemesgrāmatā nedod atbildi uz jautājumu par to, vai prasījums tiešām radies un kādā apmērā.³³ Teikto apstiprina arī J.Rozenfelds – hipotēka kā nodrošinājums laika ziņā rodas pirms nodrošināmā prasījuma rašanās (naudas aizdošanas u.tml.), bet izbeidz savu eksistenci pēc nodrošināmā prasījuma izbeigšanās.³⁴ Ņemot vērā norādīto pati publiskas ķīlas forma nav pašam faktam pielīdzināms pierādījums parādnieka saistības esamībai pieteikumā norādītajā apmērā. Hipotēka vai komercķīla ir tikai pamats saprātīgam pieņemumam par saistības pastāvēšanas iespējamību kreditora norādītajā apmērā.

Tomēr publiskas ķīlas forma, ņemot vērā CL nostiprinātās sakarības starp ķīlu un prasījumu, kura izpildi ķīla nodrošina, SBPI var tikt izmantota par pierādīšanas atvieglošanas līdzekli. Konstatējot tiesisko attiecību un tās tiesiskās sekas CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta gadījumā, tiesību normu piemērotāja intelektuālā darbība apstākos, kad ķīlas tiesība, kā blakus tiesība, sava spēka ziņā atkarājas no prasījuma spēka (CL 1283. pants), izpaužas pamatotā šādā loģiskas domāšanas procesā – ja pieņem, ka pastāv spēkā esoša ķīlas tiesība, tad vienlaikus spēkā ir arī pieņēmums par bezstrīdus piespiedu izpildīšanai pakļaujamās saistības esamību.

No publiskas ticamības kritērijiem atteikusies Vācijas un Krievijas civilprocesuālā kārtība, galvenais nosacījums pierādījumiem ir to rakstveida forma. Atbilstoši Vācijas civillikuma 592. pantam, prasībai jābūt pamatotai ar

³³ Turpat.

³⁴ Rozenfelds J. Lietu tiesības. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2011. – 188. lpp.

rakstveida dokumentiem.³⁵ Ja tiesa uzskata prasību par likumīgu kā pamatotu ar dokumentāriem pierādījumiem (ārpus to nepieciešamas publiskas ticamības prasības), tiesa nolemj apmierināt prasību ar dokumentiem pierādītajā apmērā.³⁶ To papildus apstiprina arī likuma komentāri – prasību var attiecināt uz rakstveida procesu, ja visi to pamatošanai nepieciešamie fakti ir dokumentāri pierādījumi.³⁷ Tāpat Krievijas civilprocesa kodeksa 121. pants paredz iespēju piemērot vienkāršoto kārtību – *приказное производство* attiecībā uz prasījumiem, kas pamatoti gan uz notāra apliecinātiem līgumiem, protestētiem vekseliem, gan līgumiem, kuros ievērota rakstveida forma bez īpaša apliecinājuma.³⁸ Šādā kontekstā saskatāma dispozitivitātes noteicošā loma, iespēja procesa gaitu novirzīt prasības tiesvedības procesuālajā kārtībā. Publiskas ķīlas formai kā pierādīšanas atvieglošanas iespējai prasības tiesvedības alternatīvajos procesos piešķirama sekundāra nozīme.

2.3. Parādnieka brīdināšanas nozīme

Parādnieka brīdināšanai SBPI ir divas nozīmes: tiesību veidojošā un tiesību aizsargājošā. Pirmā ir nepieciešama, lai kreditors iegūtu CPL 400. panta trešās daļas 3. punkta pierādījumu kā nepieciešamu pieteikuma formas pazīmi. Šādam brīdinājumam ir patstāvīga procesuālā juridiska fakta nozīme. Tiesību aizsargājošā funkcija īsteno parādnieka tiesības būt informētam par iespējamajām procesuālajām tiesiskajām attiecībām. Judikatūrā un tiesību

³⁵ Zivilprozessordnung. Ausfertigungsdatum: 12.09.1950. Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781). Iegūts no: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html (sk.15.02.2016.).

³⁶ Braucher R. German Civil Justice. – Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2004. – Pp. 426.

³⁷ Thomas H., Putzo H., Reichold K., Hüßtege R. Zivilprozeßordnung. C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München, 1999. – S.956.–957.

³⁸ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации. Принятие 23.10.2002., Государственная Дума, Вступление в силу N 138-ФЗ от 14.11.2002. Iegūts no: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39570/ (sk.14.04.2016.)

zinātnē nepamatoti pārspīlēta ir otrās funkcijas nozīmība. Turklāt SBPI tiesību institūta un tajā skaitā CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošanu traucē aktuālā likuma redakcija, kas procesuālo kārtību padara atkarīgu no parādnieka vēlēšanās brīdinājumu saņemt. Tādā veidā tiek radīts pamats tiesību ļaunprātīgai izmantošanai un kavēta procesuālā ekonomija.

Nepieciešams pastiprināt iedarbību uz personām, kuras tiesu aizsardzības mehānismu izmanto ļaunprātīgi. Jāpaplašina tiesas iespējas, jāpilnveido lietas ierosināšanas process. Galvenais juridisko faktu sistēmas mērķis lietas ierosināšanas stadijā – nodrošināt tiesiskās aizsardzības reālu pieejamību jebkurai ieinteresētajai personai.³⁹ Aktuālā parādnieka brīdināšanas kārtība šādu aizsardzības iespēju nenodrošina. Vācijas tiesību zinātne kā civilprocesuālo tiesību ļaunprātīgas izmantošanas patstāvīgu veidu atzīst negodprātīgu, ļaunprātīgi radītu izdevīgu procesuālo stāvokli.⁴⁰ Krievijas tiesību zinātnē uzskaitītas arī šādas civilo tiesību ļaunprātīgas izmantošanas pazīmes: tiesību ļaunprātīgas izmantošanas subjekts vienmēr ir ar tiesībām un pienākumiem apveltīta persona; ļaunprātības gadījumā tiesību normas netiek pārkāptas; subjektīvo tiesību īstenošanā citai personai tiek nodarīts kaitējums; tiek pārkāpti civiltiesību principi.⁴¹ Kopumā procesuālo tiesību ļaunprātīga izmantošana var tikt uzskatīta par patstāvīgu civilprocesuālo tiesību pārkāpšanas veidu, kas sevī ietver procesa dalībnieka uz viņu attiecināmu procesuālo tiesību prettiesisku, nelabticīgu vai nepienācīgu izmantošanu, kas ārēji atbilst likuma prasībām, tomēr kaitē tiesas spriešanas interesēm kā savtīgu nolūku īstenošanas sekas. Nedrīkst nenovērtēt ļaunprātīgas tiesību izmantošanas formā paveiktu procesuālo tiesībapārkāpumu kaitīgumu. Šādas

³⁹ Ярков В. В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук; Екатеринбург, 1992. – стр. 17.

⁴⁰ Аболонин В. О. Злоупотребление правом на иск в гражданском процессе германии. Москва: Wolters Kluwer, 2009. – стр. 76.

⁴¹ Малиновский А. А. Злоупотребление субъективным правом. Москва: Юрлитинформ, 2007. – стр. 68.

darbības (bezdarbība) rada šķēršļus procesuālo mērķu sasniegšanā un rada citu procesa dalībnieku tiesību aizskārumu.⁴² Minēto tiešā veidā var attiecināt uz parādnieka tiesībām būt brīdinātam par procesu un viņa, ar šādām tiesībām saistītu, rīcības izvēli. SBPI gadījumā brīdinājuma apzināta nesaņemšana (izvairīšanās) vai tādu iespēju nenodrošināšana brīdinājumu saņemt (neatrasnās deklarētajā dzīvesvietā, tādas neesamība), parādniekam rada izdevīgāku procesuālo stāvokli – izslēdz SBPI piemērošanu. Vienlaikus šādā veidā novilcinot likumīga un pamatota nolēmuma pieņemšanu, būtībā nepārkāpjot likumu, neattaisnoti tiek novilcināts subjektīvo tiesību aizskārumš.

⁴² Юдин А. В. Злоупотребление процессуальными правами в гражданском и уголовном судопроизводстве: межотраслевой анализ. – Санкт-Петербург., 2006. – стр. 977.–979.

3. SAISTĪBU BEZSTRĪDUS PIESPIEDU IZPILDĪŠANAS PROCESUĀLAJĀ TIESĪBU INSTITŪTĀ LIETOTO MATERIĀLO TIESĪBU JĒDZIENU NOZĪME CIVILPROCESĀ

3.1. Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanas procesuālā kārtība un ķīlas tiesības materiāli tiesiskās sekas

Ņemot vērā konstatēto publiskas ķīlas kā procesuāli svarīga juridiska fakta nozīmi, papildus uzmanība tiek veltīta ķīlas tiesības materiālo tiesību seku un SBPI procesuālās kārtības attiecībām. Šis jautājums tiešā veidā skar darba teorētisko aktualitāti, jo judikatūrā un nacionālajā tiesību zinātnē ir nostiprinājusies pārliecība par SBPI pakļaujamu saistību kā iekšlātāja pienākumu pārdot ķīlu. Šādā kontekstā arī tiek analizēti vadošo Latvijas tiesību zinātnieku viedokļi, kā arī izpratne par ķīlas tiesību Vācijā, Francijā, Šveicē u.c., uzmanību pievēršot arī Romiešu tiesībām un tajās pazīstamajam principa *numerus clausus*. Šī principa ideja, attiecinot to uz lietu tiesībām, atspoguļojas personu tiesību ierobežošanā radīt lietu tiesības, precīzāk šādu tiesību veidus. Burtiski tulkojot šis princips izpaužas, kā likumā ietverts pilnīgs (nepaplašināms, slēgts) lietu tiesību veidu saraksts. Tikai lietu tiesības, kas ietvertas likumā, ir uzskatāmas par tādām. Tā rezultātā tiesību subjekti, atbilstoši likumam ir ierobežoti liettiesisku attiecību veidošanā. Aizsākumi šādai no Romiešu tiesībām pārņemtai, slēgtai lietu tiesību sistēmai atrodami Francijā, taču reāla tās funkcionēšana saistāma ar Vāciju.⁴³ Tas nozīmē, ka, interpretējot CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktu, arī strikti jāņem vērā CL ierobežotie lietu tiesību veidi. Raugoties no šāda principa ievērošanas pozīcijām, pilnībā tiek izslēgta iespēja ķīlas tiesībai, to saturiskajā nozīmē,

⁴³ Akkermans B. The Principles of Numerus Clausus in European Property Law. – Portland: Oxford, 2008. – Pp. 6.

piemērot saistības jēdziena īpašības, būtībā izveidot jaunu tiesību kategoriju. Kā jau norādīts, lietu tiesību veidi ir likumā ierobežoti, un to spēks attiecībā uz katru trešo personu šādas tiesības respektēt, piešķir tām zināmu publiskuma pazīmi. Tas savukārt atbilstoši ierobežo subjektīvo tiesību dalībnieku rīcību pretēji objektīvajai kārtībai lietu tiesību jomā.

Publiskas ķīlas tiesības gadījumā tiesību normu piemērotājs saskaras jau ar izpildītu iekšlātāja pienākumu par šādas ķīlas tiesības nodibināšanu. Ķīlas tiesība ir no īpašuma tiesības atvasināta neīpašnieka lietu tiesība, kā tiesība uz iekšlātās lietas vērtību. Tās tiesiskā konstrukcija un izlietošana ir neatkarīga no iekšlātāja. Tāpēc ķīlas tiesība nav SBPI objekts, jo šādas tiesības saturā nav konstatējama saistība, kā pienākums izpildīt mantiski novērtējamu darbību.

Jēdzienu atšķirību uzsveršanai, uzmanība pievērsta arī saistību jēdziena atspoguļojumam zinātnes atziņās. Pienākuma izpildes nozīmi saistību tiesību saturā akcentējis arī K. Torgāns. Vārds *saistība* asociējas ar stāvokli, kurā kāds ir saistīts ar solījumu vai pienākumu. Tas ir pareizi, bet neatspoguļo visu būtību. Saistībā pats galvenais ir nevis stāvokļa konstatējums, bet pienākums saistību izpildīt un izpildes rezultāts. CL dotajā saistību definīcijā ir uzsvērtā darbība: personai – parādniekam – jāizdara par labu otrai – kreditoram – zināma darbība, kam ir mantiska vērtība. Arī profesors V. Kalniņš ir pamatoti uzsvēris: saistības būtība pastāv darbībā, kas jāizdara, lai atbrīvotos no saistības.⁴⁴ Līdzīgu viedokli, akcentējot pienākuma izpildes centrālo lomu, par saistību tiesībām paudis profesors O. Joksts – Kreditors ir tā saistības puse jeb dalībnieks, kam ir tiesības pieprasīt no parādnieka kādas darbības izpildi vai atturēšanos no darbības. Parādnieks jeb debitors ir tā saistības puse jeb dalībnieks, kam ir pienākums veikt noteiktu darbību vai arī atturēties no tādas.⁴⁵ E. Kalniņš CL lietoto jēdzienu *saistību tiesība* izteicis gan plašākā, gan šaurākā nozīmē. Ar saistību tiesību plašākā nozīmē saprotama visa saistību

⁴⁴ Torgāns K. Saistību tiesības. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014. – 18. lpp.

⁴⁵ Joksts O. Saistību tiesības saimnieciskos darījumos. – Rīga: Turība, 2003. – 75. lpp.

tiesiskā attiecība, no kuras izriet šīs attiecības subjektu tiesības un pienākumi. Ar saistību tiesību šaurākā nozīmē saprotama no saistību tiesiskās attiecības izrietoša tiesība uz zināmas darbības izpildījumu jeb atsevišķs kreditora prasījums pret parādnieku par saistības izpildījumu.⁴⁶ Ķīlas tiesību saturs šādu pienākumu *izpildīt* neietver, tas satur jau potenciālu pienākuma izpildes rezultātu, kuru kreditors var saņemt neatkarīgi no parādnieka gribas un iespējām pienākumu izpildīt.

3.2. Ķīlas saistības bezstrīdus izpildīšana kā tiesiskās regulācijas mehānisma nepilnvērtīga sastāvdaļa

Ķīlas saistības jēdziens, kā iekļātāja pienākums pārdot ķīlu būtībā ir vienīgais pamats 400. panta pirmās daļas 1. punkta skaidrojumam judikatūrā un tiesību zinātnē. Jaunais jēdziens „akcesorā ķīlas saistība” un CPL normu piemērošana komentāros tiek izskaidrota sekojoši – *piespiedu izpildīšanai pakļauj ķīlas līgumu iekļātāja akcesoras saistības veidā, ja šāda saistība tikusi nostiprināta publiskas hipotēkas vai komercķīlas formā. Nodrošinājuma saistība (ķīlas saistība) ir ķīlas devēja saistība atbildēt ķīlas apmērā, aizdevuma saistības nepildīšanas gadījumā. Ķīlas saistība ir patstāvīgi īstenojama saistība.*⁴⁷ Arī AT 2010. gada prakses apkopojumā par SBPI tiek risināts jautājums par to vai, atbilstoši CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktam, piespiedu izpildīšanai nododamas pamatsaistības vai šīs saistības izpildei kalpojošā „akcesorā saistība”, t.i., iekļājuma akts ar publiskas hipotēkas vai komercķīlas statusu.⁴⁸ Pētījuma ietvaros tika konstatēts, ka *ķīlas saistība* tikusi pārņemta no Sociālistisko tiesību sistēmas. Ķīlas tiesības izpratne vēsturiski

⁴⁶ Kalniņš E. Saistību tiesība (Vispārējs apskats) // Likums un tiesības, 02.2011., Nr. 2 (6), – 46. lpp

⁴⁷ Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri. II Daļa. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. – 637., 638. lpp.

⁴⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2010. gada apkopojums par tiesu praksi saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanā. – 3. lpp.

tikusi raksturota civiltiesību jautājumiem veltītajā izdevumā Padomju Civiltiesības: „Ķīlas tiesiskā attiecība ir akcesoriska saistība, t.i., papildsaistība, kas rodas uz likuma vai speciāla ķīlas līguma pamata. Praksē ķīla parasti rodas uz līguma pamata, noslēdzot līgumu par ķīlu. Ķīlas tiesiskās attiecības dalībnieki ir ķīlas devējs un ķīlas turētājs. Ķīlas devējs (parādnieks) ķīlas līgumā saskaņā ar CK 175.p. var būt pats pamatsaistības parādnieks vai arī kāda trešā persona, kas pamatsaistībā kā puse nepiedalās, bet kas ieķīlā savu mantu, lai nodrošinātu pamatsaistības”.⁴⁹ Minētā līdzība norāda uz pašreizējās CL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošanas attaisnojumu, kas vismaz daļēji pamatots Sociālistisko tiesību sistēmas atziņās.

Ņemot vērā Sociālistiskās tiesību sistēmas zemo civilo tiesību aktualitāti, pamatota šādas pieejas neatbilstība. Vienlaikus pamatota gramatiskās metodes nozīme un tās ierobežojošā ietekme, interpretējot tiesību normas ar zemu abstrakcijas pakāpi, kuru saturu izskaidro viennozīmīgi jēdzieni. Tādā veidā kopumā pamatota nepieciešamība lietot CL definētos jēdzienus *ķīlas tiesība* un *saistība*.

Ķīlas saistības jēdziena sekas ir tiesību normai neatbilstoša juridiska fakta konstatēšana, tādā veidā vienlaicīgi aktualizējot jautājumu par tiesību piemērošanas (tālākveidošanas) un likumdošanas konkurenci. Tiesību normu piemērotāja izmaiņas CPL normu abstrakcijā vienlaikus var radīt atbilstošu ietekmi civiltiesībās. Aprakstītajā gadījumā nav saskatāma tikai tiesību tulkošanas problemātika, bet tiesību piemērotāja daudz lielāka attālināšanās no likuma, un tā darbībā novērojamas tiesnešu tiesībām raksturīgas pazīmes. Tiesnešu tiesību gadījumā tiesību principu nemainīga saglabāšana ir izšķiroša. Dažos svarīgos gadījumos tiesnešu tiesību veidošanās process ir izraisījis esošās likumdošanas sagrāvi.⁵⁰ Kopumā jāsecina, ka analizētās procesuālās

⁴⁹ Vēbrs J. Torgāns K. Šulcs V. Padomju Civiltiesības. – Rīga: Zvaigzne, 1986. – 50. lpp.

⁵⁰ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā // Likums un tiesības, 08.2000., Nr. 8 (12), 232. lpp.

tiesību normas aktuālajā interpretācijā tiesību principi nav tikuši ievēroti (nepamatota dispozitivitātes ierobežošana) un pastāv destruktīvu procesu varbūtība.

3.3. Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana kā procesuāls līdzeklis kreditora piedziņas tiesības konstatēšanai

Pētījumā konstatēta judikatūrā un tiesību zinātnē nostiprinājusies sistēmiska nepilnība. Atsevišķi netiek nodalīti divi patstāvīgi tiesību jēdzieni *ķīlas tiesības izlietošana* un *piedziņas vēršana uz nekustamu īpašumu*. Vienlaikus konstatēta judikatūrā nostiprināta neatbilstoša dedukcija, kuras rezultāts ir ķīlas tiesības un saistības nodalīšana – CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkts paredz procesuālo kārtību, norādot, kā izpildīt saistību, kas nodrošināta ar publisku hipotēku vai komercķīlu. Tādējādi norma pieprasa *nodalīt pamatsaistību no saistības nodrošinājuma – hipotēkas vai komercķīlas*, tā paredz pakļaut izpildīšanai publisko saistību, t.i., pašu nodrošinājumu – komercķīlu vai hipotēku, bet nevis pamatsaistību, kura ir nodrošināta ar ierakstu publiskajā reģistrā.⁵¹ Šāds secinājums nonāk pretrunā CL 1280. pantam, kas nosaka – katrā ķīlas tiesībā ir nepieciešams prasījums, par ko ķīla atbild.

Lai tiesīgā veidā nodrošinātu piedziņas vēršanu uz parādnieka vai ieķīlātāja īpašumu, tiesas nolēmumā nepieciešami jākonstatē parādnieka saistība, kas atbilst kreditora piedziņas tiesībai. Šādā kontekstā saskatāma SBPI kā prasības tiesvedībai par parādu piedziņu alternatīva procesa būtība, kad nolēmumā tiek konstatēta kreditora piedziņas tiesība.

Ķīlas tiesību saistībā ar tiesību prasīt parāda samaksu pētījuši N. Vīnzarājs un V. Sinaiskis, salīdzinot Latvijas un Vācijas normatīvo regulējumu.

⁵¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2010. gada apkopojums par tiesu praksi saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanā. – 3., 7.–9. lpp.

Vācijas gadījumā hipotēka ir īpatnējs saliktenis no reālsaistības, kas dod iespēju prasīt parāda samaksu no ieķīlātās mantas īpašnieka, un no tiesības uz šīs mantas aprobežotu valdījumu, proti, uz iespēju paņemt šīs mantas vērtību. Viss teiktais neattiecas uz mūsu CL. Pēc CL 1278. panta tiešās un nepārprotamās jēgas iznāk, ka ķīla dod tikai piedziņas iespēju no ieķīlātās lietas un nedod tiesību prasīt parāda samaksu no ķīlas saimnieka. Šī otrā iespēja izriet no pamatsaistības. **Ķīlas tiesība ir tikai tiesība uz lietas vērtību, bet nevis arī tiesība uz parādnieka izpildījumu jeb parāda samaksu.** Jākonstatē, ka pēc vācu civillikuma ķīlas tiesība ir īpašs saliktenis no reālsaistības un tiesības uz aprobežotu valdījumu, turpretim pēc mūsu tiesībām ķīlai nav reālsaistības elementa.⁵² Šādu uzskatu, par ķīlas atkarību no saistības un šādu atšķirību no Vācijā un Šveicē pastāvošiem ķīlas tiesību institūtiem atbalsta arī V. Sinaiskis. „Vācu un Šveices civillikumi pazīst reāla kredīta institūtu, kas nav atkarīgs no iepriekšēja prasījuma: vācu kodeksā *Grundschild*, Šveices – *Guelt*. Šie reālā nodrošinājuma instrumenti atšķiras no ķīlas tiesībām ar to, ka tie izceļas bez prasījuma, citiem vārdiem: tiem nav akcesora rakstura. Mūsu kodeksā šie reālie nodrošinājuma veidi nepastāv.”⁵³ Tas nozīmē, ka tikai ar ķīlas tiesības konstatēšanu nepietiek, lai vienlaicīgi konstatētu parāda esamību. Piedziņas vēršanas pieļaujamībai nozīme būs tikai juridiskajiem faktiem par saistības neizpildi. Tādā veidā SBPI nozīme izpaužas, pašā ķīlas tiesībā iztrūkstošās tiesības uz parādnieka izpildījumu, konstatēšanā.

⁵² Vīnzarājs N. Civiltiesību problēmas. – Rīga: Kalniņa E., Tihonova V. Izdevums, 2000. – 58.–59. lpp.

⁵³ Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. – Rīga: Latvijas juristu biedrība, 1996. – 40.,89. lpp.

4. TIESĪBU SISTĒMAI NEATBILSTOŠAS BEZSTRĪDUS PIESPIEDU IZPILDĪŠANAS PIEMĒROŠANAS SEKAS AR PUBLISKU ĶĪLU NODROŠINĀTĀS SAISTĪBĀS

4.1. Lēmuma nozīme un tā tiesiskās sekas

Lēmuma būtība izpaužas tā piespiedu izpildes pielīdzināšanā spriedumam (CPL 405. pants), neierobežojot to ar piespiedu izpildes līdzekļa izvēli un ķīlas vērtību. Tikai šādā gadījumā tiek ievērota dispozitivitāte un SBPI tiesību institūts ir spējīgs īstenot procesuālās ekonomijas mērķi, kļūstot par pilnvērtīgu subjektīvo tiesību aizsardzības mehānisma sastāvdaļu un pieļaujāmības robežās saglabā prasības tiesvedības alternatīvas nozīmi.

Meklējot procesuālās kārtības vienkāršošanas un tiesas spriešanas paātrināšanas līdzekļus, būtu nepieciešams novērtēt tā saukto civilprocesuālās formas veidojošo „tiesvedības formalitāšu” nozīmi. *Būtisks ir optimālu juridisko faktu kopums civilprocesuālo mērķu sasniegšanā, darbojoties noteiktu faktisko sastāvu robežās.* Pie šādām juridiski – faktiskajām konstrukcijām, kas nodrošina lielu tiesvedības dinamiku, sašaurinātu faktisko sastāvu ietvaros, var tik uzskatīta tiesas pavēle (*приказное производство*). Tā par procesuālās kārtības vienkāršotu struktūru nozīmi norādījis tiesību zinātnieks V. V. Jarkovs.⁵⁴ Teiktajā būtībā arī tikusi atklāta visa procesuālās ekonomijas būtība. CPL ar SBPI palīdzību ierobežo nepieciešamu faktisko sastāvu un tā pārbaudes vienkāršotās procesuālās iespējas rada to pietiekamo priekšnosacījumu minimumu, kas nepieciešams procesuālo tiesisko līdzekļu pielietošanai, kuru gala rezultāts ir nolēmumā konstatētais tiesību aizskārums un tam atbilstoša kreditora piedziņas tiesība.

⁵⁴ Ярков В. В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук; Екатеринбург, 1992. – стр. 18.

Lai SBPI tiesību institūts pilnvērtīgi spētu sniegt norādītās funkcijas, efektīvākai tiesību piemērošanas procesuālajai darbībai, nepieciešama vienāda SBPI lēmuma (CPL 400.p. 1.d. 1.p., 405.p. 3.d.) un sprieduma par naudas summas piedziņu (CPL 195.p) tiesisko seku atzīšana, tiesām piemērojot likuma normas. Šāda SBPI nolēmuma visaptveroša nozīme piespiedu izpildes līdzekļu izmantošanas ziņā rada pamatu neitrālai kreditora izvēlei starp prasības tiesvedību un tās alternatīvu, paātrināta un vienkāršota procesa veidā. Turklāt šādas izvēles izdarīšana un iespējamā parādnieka tiesību aizsardzība (CPL 406.p.) vienādā mērā vērtējama kā patstāvīga dispozitivitātes izpausme, pretējā gadījumā neatņemami tiek zaudēts minētā procesuālā principa līdzsvars un tiek traucēta procesuālā ekonomija.

4.2. Tiesību tālākveidošanas metodikas prasību ievērošanas nozīme

Tiesu nolēmumos nostiprinājusies vienveidīga tiesu prakse rada pamatu tiesību normu piemērotājam sekot šādai interpretācijai vai motivēt nepieciešamību no tās atkāpties. Tiesnesim ir jāpierāda, ka precedenti ir nepareizi. Tas nozīmē, ka cits risinājums ne tikai būs labāk pamatots, bet arī vairāk atbilst tiesiskajai kārtībai.⁵⁵ Pētījuma ietvaros konstatēta 400. panta pirmās daļas 1. punkta vienveidīga piemērošanas prakse laika posmā no 1999. gada 1. marta līdz 2008. gada 9. janvārim, kad SBPI tika nodota parādnieka saistība, neierobežojot nolēmuma izpildi. Vienlaikus aktuālajā judikatūrā netika konstatēta motivācija par nepieciešamām izmaiņām, minētās tiesību normas ierobežošanā. Vienīgais arguments norāda uz CL 1330. panta tiesiskajām sekām – ja pārdošanas rezultātā netiek iegūta summa, kura ir nepieciešama ķīlas ņēmēja apmierinājumam, tad viņam paliek tiesības parāda atlikumu prasīt no parādnieka prasības tiesvedības kārtībā. Pētījuma ietvaros konstatēta šādas

⁵⁵ Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005. – 156., 164., 167., 170. lpp.

atziņas pārņemšana no CL komentāru teksta, kā arī nepamatota tās attiecināšanas uz SBPI, jo minētā norma nosaka tiesīgās personas statusu attiecībā pret parādnieku, kad ķīlas atsavināšana notikusi ārpus kreditora piedziņas tiesības konstatēšanas.

CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktā konstatēts procesuālajai tiesību nozarei atbilstošs izteikts formālisms, kas attiecīgi izpaužas tiesību normas sastāva zemā, ierobežotā abstrakcijā. Tādā veidā likumdevējs tieši ar savu klusēšanu ir vēlējis izteikt, ka uz problēmsituāciju nav attiecināmas noteiktas tiesiskās sekas. Šādā gadījumā tiesneša veikta tiesību tālākveidošana būtu nepieļaujama tiesneša sacelšanās pret likumdevēju, bet tiesneša nolēmums nostātos pret likumu. Šādu tiesību piemērošanu apzīmē kā *contra legem*.⁵⁶ Pretēji procesuālajai tiesību normai raksturīgajai noteiktībai, aktuālās judikatūras ietvaros ir tikuši piemēroti tādi tiesību tālākveidošanas līdzekļi, kas paredz atkāpšanos no normas teksta un jēdzienu gramatiskās nozīmes. Nepamatota atkāpšanās no normas teksta un izraisītā procesuālās ekonomijas mērķa ierobežota izpausme norāda uz tiesību tālākveidošanu *contra legem*, kas nerod pamatojumu CPL un tiesību sistēmā kopumā.

4.3. Tiesiskās regulācijas mehānisma efektivitātes mazināšana

Prasības jēdziens viennozīmīgi tiek saistīts ar tiesību aizsardzību tiesā.⁵⁷ Tiesībās vērsties tiesā ar prasības pieteikumu vienlaicīgi arī īstenojās konstitucionālās tiesības uz tiesas aizsardzību. Ar šāda veida tiesībām vērsties tiesā nav identificējamas pašas prasītāja aizskartās subjektīvās tiesības, bet iespēja saņemt tiesību aizsardzību noteiktā procesuālā kārtībā.⁵⁸ Šāds zinātnes

⁵⁶ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006. – 15. lpp.

⁵⁷ Абова Т.Е. Избранные труды. Гражданский и арбитражный процесс. Гражданское и хозяйственное право. – Москва: Статут, 2007. – стр.192.

⁵⁸ Треушников М. К. Гражданский процесс. Москва: Городец, 2007. – стр. 242.

atzinums atspoguļo prasības pieteikuma nozīmi CPL 1. pantā norādīto tiesību un interešu aizsardzībai taisnīgā tiesā.

Tomēr civiltiesiskajās attiecībās ir iespējams tāds tiesību aizskārums, kas pastāv ārpus strīda par tiesībām tiesiskā darījumā. Parādnieks nepilda savu pienākumu un to nenoliedz. Arī šādos apstākļos, neskatoties uz parāda atzīšanu, lai panāktu pienākuma izpildi piespiedu kārtā, ir nepieciešams izpildu dokuments. Ja darījuma forma to pieļauj, tad šāda veida tiesisko seku konstatēšanas iespējā arī atklājas tie gadījumi, kad SBPI tiesību normas varētu īstenot savas procesuālās ekonomijas iespējas. *Gadījumos, kad sakarā ar pušu strīdu jākonstatē tikai domstarpību atrisināšanas rezultāts, civilā tiesvedība varētu patiesībā izrādīties lieka.*⁵⁹ 400. panta pirmās daļas 1. punkta ierobežošana pilnībā izslēdz SBPI mērķa sasniegšanu un procesuālās ekonomijas mehānisma darbību. *Ķīlas saistības* izraisītā nepieciešamība par parāda atlikuma piedziņu pēc ķīlas pārdošanas nevis atbrīvo, bet papildus noslogo tiesu sistēmu. Katrs pieteikums par SBPI satur sevī potenciālu nepieciešamai prasības tiesvedībai. Šādā kārtībā izpaužas tiesas pieprasīta objektīvā izmeklēšana patiesības noskaidrošanai un saskatāma neuzticība parādnieka izvēlei dispozitivitātes ietvaros, kad tas atteicies no SBPI nolēmuma apstrīdēšanas. Būtībā tiek pārkāpts viens no būtiskākajiem dispozitīvajiem aizliegumiem – aizliegums ierosināt civillietu pamatojoties uz tiesas iniciatīvu.

Šāds pārkāpums ir radījis atbilstošus trūkumus. Process par parāda atlikumu norisinās starp tām pašām pusēm, par to pašu prasības priekšmetu un uz tā paša pamata, kas arī ir vērtējama kā patstāvīga neatbilstība CPL noteiktajiem aizliegumiem. Turklāt šāds process nesekmē patiesības noskaidrošanu, jo procesā tiek pārbaudīti fakti, kurus apliecina spēkā stāties lēmums par SBPI un lēmums par izsoles akta apstiprināšanu. Tāpēc šāda

⁵⁹ Jolowicz J.A. On Civil Procedure. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – Pp. 3.

tiesvedība ir nelietderīga. Vienīgā procesuālā iespēja faktu pārbaudei sacīkstes principa ietvaros ir CPL 406. pantā paredzēto procesuālo tiesību izmantošanas sekas.

4.4. Parādnieka tiesību aizskārums vienlīdzības un taisnīguma kontekstā

Analizētā CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošana „ķīlas saistības” ietvaros kā konstatēta tiesību tālākveidošana *contra legem*, nostājoties pret likuma prasībām, ir ne tikai mazinājusi tiesiskās regulācijas mehānisma efektivitāti, bet SBPI un tai sekojošajā parāda daļas piedziņā pēc ķīlas pārdošanas iesaistītajām personām nodarījusi kaitējumu, aizskarot tiesības tiešā veidā. Turklāt minēto neatbilstību radītās sekas ir nostājušās pretēji tiesību pamatidejai par taisnīgumu un vienlīdzību.

Tiek pārkāptas parādnieka tiesības uz CPL 34. panta pirmās daļas 9. punktā ietvertajām tiesībām uz samazinātiem tiesas izdevumiem valsts nodevas veidā. Atkārtotas tiesvedības gadījumā, jau par SBPI kārtībā izlemtu jautājumu, parādnieka saistības tiek palielinātas tajā skaitā par izdevumiem, kas radušies apmaksājot valsts nodevu par atlikušās parāda daļas piedziņu (CPL 34.p.1.d.1.p.) Parādnieka tiesību aizskārums veidojas gan tāpēc, ka uz viņu papildus tiek attiecināta valsts nodeva, kas maksājama par prasības tiesvedību, gan tāpēc, ka uz parādnieku par viena un tā paša parāda piedziņu tiesas izdevumi tiek attiecināti divreiz.

Atkārtota tiesvedība arī ir radījusi kreditoram iespēju atkārtoti aprēķināt nokavējuma procentus no piedzītās parāda summas. SBPI nolēmuma gadījumā kreditoram ir ne tikai piešķirtas tiesības aprēķināt procentus līdz izsoles noslēguma dienai kā tas būtu analogi CPL 195.pantā paredzētajam,⁶⁰

⁶⁰ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2008. gada 16. aprīļa lēmums lietā Nr. SPC–30.

bet ir iespēja šādas tiesības izmantot atkārtoti, kad procentu aprēķināšana tiek paredzēta spriedumā par atlikušās parāda daļas piedziņu.

SBPI sakarā vienlīdzības ideja nav tikusi ievērota, traucējot taisnīguma izpausmi attiecīgajā tiesību normu darbības sfērā. Tam pamatā ir atšķirīgu tiesisko seku pieļaušana vienādos tiesību regulējumam pakļautos faktiskajos apstākļos. Minēto teorētisko uzstādījumu ievērošanas iespējamību iespējams pārbaudīt ar CPL 400. panta pirmās daļas 1.punkta piemērošanas izmaiņu radītajām sekām, pastāvot identiskiem faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem, kad atšķiras tikai piemērotais civilprocesuālais risinājums parāda piedziņai. Šādos identiskos gadījumos, kad pastāv kādas minētajam pantam atbilstošas saistības un pieļaujams paātrinātais process, parādnieka atbildības pienākums būs lielāks, tad, ja kreditors izvēlēsies prasības tiesvedībai alternatīvo SBPI. Pārkāpjot vienlīdzības un neizbēgami arī taisnīguma prasības, vienādajiem gadījumiem būs atšķirīgas sekas parādnieka atbildības ziņā. Šādas izmaiņas ietekmēs tikai procesuālās kārtības izvēle, turklāt, un tas pats par sevi pastiprina situācijas absurdumu, dārgāka, neizdevīgāka, un parādnieka atbildību palielinoša izrādās tieši SBPI. Tātad vienādajos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos tiesību normu piemērotājs ir uzstājis uz atšķirīgu rezultātu.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Secinājumi

1. SBPI leģitīma funkcionēšana norisinās dispozitivitātes principa darbības ietvaros, kad sacīkstes principa ierobežošana ir pušu brīvas izvēles tiesiskās sekas, neizmantojot savas tiesības vai atsakoties no tām un tādā veidā ietekmējot procesa gaitu.

1.1. SBPI pirmkārt saprotama kā procesuālā likuma piešķirta ieinteresēto personu dispozitivitātes izpausmes iespēja un ir viens no privāttiesiskās autonomijas realizācijas procesuālo tiesību veidiem.

1.2. Dispozitivitātes princips īstenojas gan kreditoram izvēloties alternatīvo procesu, gan parādniekam izdarot savu izvēli par lēmumā konstatēto faktu atzīšanu vai CPL 406.pantā paredzēto tiesību aizsardzības procesuālo līdzekļu izmantošanu. Tikai šāda abu – kreditora un parādnieka tiesas respektēta procesuālās kārtības dispozitīvā pirmsākuma izpausme nodrošina līdzsvaru tiesībās un rada nepieciešamos priekšnosacījumus SBPI mērķi veidojošās procesuālās ekonomijas īstenošanai, kas pati par sevi ir tikai un vienīgi netraucētas dispozitivitātes izpausmes rezultāts.

1.3. Civilprocesuālā iespēja parādnieka tiesību aizsardzībai, kuras rezultāts ir SBPI konstatēto faktu patiesuma pārbaude prasības tiesvedības kārtībā, paātrinātajai lietu izskatīšanai izslēdz iespēju tikt klasificētai par patstāvīgu civilprocesuālās tiesvedības veidu CPL procesuālo institūtu sistēmā, pārliecinoši norādot uz tās ciešām sistēmiskām saiknēm ar prasības tiesvedību, un tikai šāda sasaiste arī nodrošina SBPI attaisnotu funkcionēšanu vai leģitīmu procesuālo formu. Prasītājam pastāv izvēle starp prasības tiesvedību un SBPI viena un tā paša prasības priekšmeta ietvaros. Tāpat parādniekam ir piešķirtas tiesības to pašu prasības priekšmetu, SBPI nodoto saistību veidā vai nu atzīt, vai nu lūgt tiesu pārbaudīt prasības tiesvedības kārtībā.

2. SBPI procesuālās ekonomijas pamatā ir radītā iespēja izlemt tiesību jautājumu likumā ierobežotu juridisko sastāvu robežās. Ja nolēmums netiek apstrīdēts (CPL 406. pants), tiesību jautājums ir ticis izlemts ārpus prasības tiesvedības, tādā veidā taupot tiesu sistēmas resursus un kopumā nodrošinot efektīvāku tiesību normu piemērošanu.

2.1. Procesa ekonomijas un lietderības problemātika ir gandrīz visu tiesisku valstu procesuālās kārtības centrālais jautājums, kas īpaši saasinājies ekonomisko svārstību rezultātā, lai ierobežotu resursu un pieaugošu civiltiesisko strīdu apstākļos personām tiktu nodrošināta uz likuma nosacījumiem balstīta viņu tiesību aizsardzība tiesā.

2.2. Neatkarīgi no tā vai bezstrīdus izpildīšana ir tieši iekļauta prasības tiesvedības procesuālajā kārtībā, vai tā pastāv kā procesa stadija, kuras viens no rezultātiem ir juridisku faktu pārbaude prasības tiesvedībā, bezstrīdus nolēmuma pieņemšanas apstākļus pamatojošajās formulās tiek izmantoti līdzīgi elementi: prasības atzīšana, iebildumu neizvirzīšana, neapstrīdēšana u.c.

2.3. SBPI procesuālās ekonomijas mērķa sasniegšana ir ierobežota ar alternatīvās procesuālās iespējas izmantošanas dispozitīvo raksturu. Procesuālās ekonomijas rezultāts kā tiesiskās regulācijas mehānisma pašregulācijas sastāvdaļa, būs tiešā veidā atkarīgs no tiesiskās apziņas līmeņa un atbilstošas paātrinātā procesa normu piemērošanas, kad ievērots līdzsvars starp tiesneša vadītu procesu un tā dalībnieku brīvību, kas savukārt atbilst fundamentāliem uzstādījumiem efektīvākas procesuālās kārtības attīstībā, virzienā no nelokāmības uz elastību. Alternatīvais process nav pilnīgs tiesību piemērošanas efektivitātes uzlabošanas līdzeklis, tāpēc vienlaikus juridiskā doma attīstāma pašas prasības tiesvedības lietderības paaugstināšanā.

3. Maksājumu saistību bezstrīdus izpildīšana ir alternatīva parāda piedziņai prasības tiesvedības kārtībā, līdz ar to priekšnosacījumiem pozitīva nolēmuma pieņemšanā jābūt vienādiem. Jāpastāv juridiskajam faktam par kreditora tiesību aizskārumu atbilstoši neizpildītas parādnieka

saistības veidā un procesuālajai kārtībai jāparedz iespēja šādus faktus konstatēt.

3.1. Juridiskā fakta jautājums hipotēzes pārbaudes zinātniskajā izziņas procesā pētījumā ieņem visnozīmīgāko pozīciju. Šāda veida problemātika aktualizējusies nevis izpratnes nepietiekamībā vai viedokļu dažādībā par to, kas ir juridiskais fakts SBPI, bet par neatbilstošu šādu juridiski nozīmīgu faktisko apstākļu attiecināšanu un sakarību veidošanu ar publisku ķīlas tiesību. Nacionālā tiesību zinātne un tiesību piemērošanas prakse atsevišķi nenodala procesuāla juridiska fakta jēdzienu, kas varētu tikt uzskatīta par izšķirošu metodoloģisku nepilnību.

3.2. Nepieciešamais juridiskais fakts materiālo tiesību normu piemērošanai, lai tiktu konstatēta kreditora piedziņas tiesība, ir atbilstošs kreditora tiesību aizskārums termiņā neizpildītas parādnieka saistības veidā. Turklāt šādam juridiskajam faktam arī piemīt procesuāla nozīme. Publiska ķīla atrodas ārpus juridiska fakta par parādnieka pienākumu izpildīt saistību, un tiesneša nolēmums kā individuālais tiesību piemērošanas akts nerada izmaiņas ķīlas devēja un ieķīlātāja tiesiskajā statusā, kas vienlaicīgi norāda uz šādas lietu tiesības atrašanos ārpus SBPI procesuālās kārtības objekta, piešķirot tai tikai procesuāla juridiska fakta nozīmi. Pie šādiem apstākļiem formulu izmantošana, kas parādnieka pienākumu atmaksāt parādu saista un pamato ar kreditora ķīlas tiesībām kā tiesībām uz ieķīlātā vērtību, ir nepamatota un no tiesību normu piemērošanas metodes, un tiesiskās regulācijas mehānisma uzstādījumiem nav attaisnojama.

3.3. Pastāvot vienam un tam pašam prasības priekšmetam, izšķiroši nepieciešamais kritērijs prasības tiesvedībai alternatīvās procesuālās kārtības pieļaujamībā ir tikai prasījuma pierādīšanas iespējamība SBPI procesuālajā kārtībā. Kreditora tiesību aizskārums neatdota parāda veidā kā juridiska fakta sastāva nepieciešama pazīme nosaka CPL 400.panta pirmās daļas pirmā punkta procesuālo būtību – šī tiesību norma, darbojoties SBPI tiesību institūta sistēmā

norāda uz parāda piedziņas iespēju, nevis uz ķīlas pārdošanu. Norādītais vienlaicīgi var kalpot par apstiprinājumu tēzei – izvēlētā procesuālā kārtība neietekmē prasījuma materiāli tiesisko pamatojumu.

3.4. Materiālā un procesuālā tiesību norma to piemērošanas stadijā turpina īstenot katra savus uzdevumus un mērķus. Kreditora tiesību aizkārums un atbilstošu parādnieka saistību konstatēšana civilprocesuālajās tiesiskajās attiecībās izpaudīsies kā materiālo tiesību normu realizācijas sekas, tajā pašā laikā CPL 400.panta pirmās daļas 1.punkta piemērošana būs attiecināma tikai uz konkrēta prasījuma izskatīšanas SBPI procesuālajā kārtībā pieļaujamības konstatēšanu.

4. SBPI nozīme ir tikai publiskas ķīlas formai kā procesuāli nozīmīgam juridiskam faktam, kas atvieglo saistības pierādīšanu. Tāpat procesuāla juridiska fakta nozīme ir parādnieka brīdināšanai, kas sevī vienlaicīgi ietver tiesību nodrošinošo un veidojošo funkciju.

4.1. Publiska ķīlas tiesība pati par sevi kā tāda nav SBPI kā tiesību institūta kreditora un parādnieka tiesiskās attiecības konstatēšanas objekts, bet var tikt vērtēta tikai kā nepieciešams civilprocesuāls juridiskais fakts vai precīzāk – atbilstoša procesuāla juridiska fakta sastāva nepieciešams elements, kam ir pierādījuma nozīme. Publiskas ķīlas formas nozīme procesuāli svarīga juridiska fakta veidā izpaužas zināmas ticamības pakāpes piešķiršanai parādnieka saistību pamatojošajiem pierādījumiem un civilprocesā ir nepieciešama tikai, lai konstatētu SBPI pieļaujamību.

4.2. Tiesību normu piemērošanā praksē pārspīlēta publiskas ticamības nozīme. Publiskas ticamības princips ir ierobežots, tam nav visaptveroša nozīme, SBPI kontekstā tas rada tikai zināmu pamatojumu pieņemumam par saistībām kā pierādīšanas priekšmetu, nevis pārliecību par atbilstošu juridiskā fakta esamību. Hipotēka vai komercķīla ir tikai pamats saprātīgam pieņemumam par saistības pastāvēšanas iespējamību kreditora norādītajā apmērā. Publiska ticamība nevar aizvietot parādnieka CPL paredzēto

dispozitivitātes izpausmi parāda atzīšanai, neizmantojot nolēmuma apstrīdēšanas iespēju. Būtībā tas arī ir noteicošais procesuālais līdzeklis SBPI nolēmuma pamatotības pārbaudei.

4.3. Tāpat SBPI pieļaujamību noteicošs nepieciešams procesuālais juridiskais fakts ir parādnieka brīdināšana. SBPI gadījumā brīdinājuma apzināta nesaņemšana (izvairīšanās) vai tādu iespēju nenodrošināšana brīdinājumu saņemt (neatrasnās deklarētajā dzīvesvietā, tādas neesamība), parādniekam rada izdevīgāku procesuālo stāvokli – izslēdz SBPI piemērošanu. Vienlaikus šādā veidā novilcinot likumīga un pamatota nolēmuma pieņemšanu, būtībā nepārkāpjot likumu, tiek neattaisnoti novilcināti subjektīvo tiesību aizskārums. Šajā sakarā nepieciešams līdzsvarot brīdināšanas tiesības veidojošo un tiesības nodrošinošo funkciju, lai tādā veidā pastiprinātu iedarbību uz personām, kuras tiesu aizsardzības mehānismu izmanto ļaunprātīgi.

5. Nacionālajā tiesību sistēmā ķīlas tiesība ir tikai tiesība uz ieķīlātās lietas vērtību un tās izpausme reducējas ieķīlātāja priekšrocībā attiecībā pret citiem kreditoriem. Ķīlas tiesība sevī neietver tiesību prasīt izpildījumu. Piedziņa uz ķīlu vēršama vispārējā kārtībā, kāda paredzēta piedziņas vēršanai uz parādniekam piederošu nekustamu īpašumu. Tiesība no parādnieka prasīt izpildījumu jākonstatē procesuālā kārtībā. SBPI ir vienkāršots, paātrināts process kreditora piedziņas tiesības konstatēšanai.

5.1. Ķīlas tiesība, tās materiāli tiesiskās sekas atrodas ārpus juridiska fakta par kreditora tiesību aizskārums. Ķīlas tiesība ir tikai tiesība uz lietas vērtību, bet nevis arī tiesība uz parādnieka izpildījumu jeb parāda samaksu. Ķīlas tiesības konstatēšanas procesuālā nozīme, izpaužas tikai pieņemumā par ķīlas tiesībai kā blakus tiesībai nepieciešamusaistību, kuras izpidi tā nodrošina, tādā veidā *publiska ķīlas forma rada iespēju konstatēt parādnieka saistību*. Tiesu praksē ar tiesību tālākveidošanas palīdzību ticis izdarīts mēģinājums apvienot CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktā ietvertos jēdzienus *saistība* un *ķīlas tiesība*, pielāgojot tos izpratnei par *ieķīlātāja saistību*. Šajā sakarā ticis

izmantots no Padomju tiesībām aizgūtais *ķīlas saistības* jēdziens. Jēdziens *ķīlas saistība* ir mākslīgi veidots un sistēmiski nav savienojams ar ķīlas tiesības jēdziena izpratni, kas vēsturiski nostiprinājusies kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā.

5.2. Ar minēto jēdzienu ir mēģināts aizvietot CPL normas sastāvā nostiprinātās faktisko apstākļu abstrakcijas pazīmes (par parādnieka radītu kreditora tiesību aizskārumu neizpildītu maksājuma saistību veidā) ar piedāvāto *ķīlas saistību* – ķīlas devēja saistību atbildēt ķīlas apmērā, aizdevuma saistības nepildīšanas gadījumā. Neatbilstība ir novērojama divos līmeņos. Pirmkārt *ķīlas saistības* jēdziena rezultāts ir CL 1278. panta sastāva par kreditora tiesību uz svešas lietas vērtību, papildināšana ar pazīmēm par ķīlas devēja pienākumu atbildēt par nodrošināto parādu. Otrkārt kļūda ir CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošanā, kad norma tiek izmantota, lai noteiktu materiāltiesisku pienākumu subjektīvajās tiesiskajās attiecībās (ieķīlātāja pienākumu pārdot), ārpus tās funkcijas konstatēt tādus juridiskus faktus, kuriem ir civilprocesuālā nozīme – pārbaudīt faktiskā sastāva atbilstību tā izskatīšanai SBPI procesuālajā kārtībā, šādas kārtības pieļaujamību.

5.3. CL paredzētā ķīlas tiesības esamība ir atkarīga no abu pazīmju – saistības un ķīlas tiesības vienlaicīgas pastāvēšanas un par ķīlas tiesību kā tādu ir iespējams runāt tikai kā par abu norādīto elementu kopumu. AT prakses apkopojuma atziņa par piedziņas vēršanu uz ķīlu, pieļaujot „neticību” parādnieka saistībai ir iekšēji pretrunīga un nerod pamatojumu tiesībās.

5.4. SBPI paralēli procesuālajām neatkarīgi turpina pastāvēt ķīlas tiesības materiāli tiesiskās sekas, un tādas tās arī saglabājās līdz šo tiesību izlietošanai. CPL ķīlas materiāli tiesiskās sekas izpaužas ar ķīlu apgrūtinātas kustamas mantas un nekustama īpašuma pārdošanā saņemtās naudas sadalīšanā starp piedzinējiem, kas noteikta šā likuma attiecīgi 627. un 628. pantā.

5.5. AT apkopojumā ir saskatāma būtiska sistēmiska nepilnība. Atsevišķi netiek nodalīti divi patstāvīgi tiesību jēdzieni „ķīlas tiesības

izlietošana” un „piedziņas vēršana uz nekustamu īpašumu”. Turklāt pirmajam piemīt materiāli tiesiska, bet otrajam izteikti procesuāla daba. Pārdevums izsolē pēc savām sekām ir tāds pats kā parasts pārdevums (CL 2086. pants). Tomēr izsoles tiesiskais pamats var būt dažāds: gan tiesas nolēmums par parāda piedziņu (konstatēts kreditora aizskārums un atbilstoša viņa piedziņas tiesība), un izsole ir daļa no CPL paredzētās piedziņas vēršanas uz parādniekam piederošo nekustamo īpašumu, gan ieķīlātāja piešķirtā kreditora tiesība ķīlu patstāvīgi atsavināt kā īpašuma tiesību daļējas atvasinājuma sekas (pārdošana ārpus tiesas nolēmumā konstatētas piedziņas tiesības). Otrajā gadījumā nolēmums arī var aprobežoties ar ķīlas tiesības un to izlietošanai īpašnieka piešķirto atsavināšanas tiesību konstatēšanu. Pirmajā gadījumā nepieciešami ir jākonstatē parāds un atbilstoša kreditora piedziņas tiesība.

5.6. Ņemot vērā SBPI nepieciešamā juridiska fakta pazīmes, šī procesuālā kārtība nevar tikt uztverta kā nekustamā īpašuma labprātīgas pārdošanas izsolē tiesas ceļā (CPL 49. nodaļa) nepilnvērtīgs surogāts – šīs kārtības aizstājējs, kad ķīlas ņēmējam nav tikusi piešķirta tiesība pārdot ķīlu par brīvu cenu.

6. AT judikatūrā un tiesību zinātnē nav atrodams pamatojums nepieciešamībai atteikties no aizdevuma līguma (līguma par saistībām) nodošanas piespiedu izpildīšanai, kā arī nav tikusi attaisnota nepieciešamība pēc likuma robežas pārkāpjošas tiesību tālākveidošanas rezultāta – *ķīlas saistības*.

6.1. Pētījumā konstatētā CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošanas prakse laika posmā no 1999. gada 1. marta līdz 2008. gada 9. janvārim, kad SBPI tika nodota parādnieka saistība, pati par sevi ir vērtējama kā fakts, kas prasa aktuālās tiesu prakses nepieciešamības pamatojumu, kurā tiktu atspoguļota AT Senāta saskaņotā tāda tiesību normas un tiesību principu sistēmiska sakarība, kas tuvinātu SBPI mērķu sasniegšanu un kopumā varētu tikt raksturota kā taisnīgāka, vienlīdzīgāka, ātrāka, lētāka – kopumā efektīvāka

normas piemērošana. Tieši šāda pamatojuma nepieciešama esamība rada priekšnosacījumus aktuālās tiesu prakses atzīšanai un tās attaisnojumam. Ja tāda nav, tad vēsturiskā CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošana ārpus *ķīlas saistības* jēdziena atzīstama par pareizu kā tāda pati par sevi un tāpat arī pašlaik turpina konkurēt ar aktuālo izpratni.

6.2. *Ķīlas saistības* kā tiesību tālākveidošanas *contra legem* rezultāts nostājas pretrunā tiesību sistēmai. Šāda tiesnešu tiesību nepamatoti radīta elementa negatīvās sekas izpaužas nevajadzīgi pārspīlētā patiesības noskaidrošanā, kas pati par sevi neuzlabo objektīvās izmeklēšanas principa darbību, bet traucē SBPI iesaistīto personu dispozitivitātes izpausmi un tādā veidā izslēdz alternatīvās kārtības procesuālās ekonomijas mērķa sasniegšanu (tiesību izpratnes rezultāts kā tiesiskai valstij nepieņemams tiesību principu konflikts).

7. Negatīvo seku pamatā ir atkāpe no dispozitivitātes principa, kad netiek respektēta parādnieka izvēle atteikties no SBPI nolēmuma apstrīdēšanas tiesībām, kā leģitīms sacīkstes principa ierobežošanas rezultāts.

7.1. *Ķīlas saistības* rezultāts ir tiesību piemērotāja pieprasīta atkārtota parāda piedziņa starp tām pašām pusēm, par to pašu priekšmetu un uz tā paša pamata, kas ne tikai rada procesuālajai ekonomijai pretēju efektu, bet arī nepamatoti pretēji likumam palielina parādnieka atbildības apmēru tiesāšanās izdevumu un kavējuma procentu veidā.

7.2. Konstatētā neatbilstība taisnīguma un vienlīdzības principam un traucētā tiesību realizācijas efektivitāte, vienlaicīgi arī veido pamatu tiesību normu piemērotāja priekšlikumam, lai atkāptos no CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta interpretācijas, kas piespiedu izpildīšanai paredz nodot *ķīlas saistību*.

7.3. Atkārtotā tiesvedībā spriedumi pamatojās uz diviem faktiem, jau konstatēto piespiedu izpildīšanai pakļauto saistību no kuras tiek atņemta izsoles rezultātā atgūto naudas līdzekļu summa. Vienīgais šādas tiesvedības pienesums

ir aritmētiskas darbības veikšana (saistība – ķīlas vērtība = parāds), jo abi fakti gan piespiedu izpildīšanai pakļautā saistība, gan ar tiesas lēmumu apstiprinātais izsoles akts kā neapstrīdēti jau ir nodibināti citos tiesas nolēmumos, kurus atlikušās parāda daļas piedziņā ar procesuāliem līdzekļiem vairs nav iespējams ietekmēt. Tiesvedībā par atlikušās parāda daļas piedziņu nav iespējama pilnvērtīga prasības tiesvedība sacīkstes principa ietvaros. Tādā veidā šāds process nav attiecināms uz tiesību aizsardzību vai šāda aizsardzība nav minēto jautājumu izskatīšanas procesuālās kārtības nepieciešamības attaisnojums.

7.4. SBPI tiesību institūta pilnveidošana viennozīmīgi nav savienojama ar atkārtotu civilprocesu par bezstrīdus kārtībā jau izlemtu jautājumu un saistāma ar tādām izmaiņām, kas neskar dispozitivitātes principa ierobežošanu un netraucē procesuālās ekonomijas principa īstenošanos. Starp konkurējošo normu mērķiem – un līdz ar to arī starp īstenojamo normu principiem (taisnīgumu un procesuālo ekonomiju) – ir jāmeklē optimāls un taisnīgs kompromiss.

Priekšlikumi

Pamatojoties uz pētījuma rezultātā izdarītiem secinājumiem autors CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta piemērošanā ierosina:

1. Procesuālās kārtības tiesību efektivitātes palielināšanas mehānisma ietvaros SBPI funkcionē kā prasības tiesvedības alternatīva, radot iespēju sasniegt līdzīgu procesuālo rezultātu, patērējot paredzami ierobežotus resursus. Šādā kontekstā tiesību piemērotāja uzdevums tiešā veidā ir saistīts nevis tikai ar pieteikuma formas atbilstības pārbaudi, bet ar kreditora aizskāruma un atbilstoša parādnieka pienākuma konstatēšanu pēc būtības, likumā formāli ierobežotu faktisko sastāvu veidā.

2. CPL 400. panta pirmās daļas 1.punkta piemērošanā, autors ierosina koncentrēties uz kreditora tiesību aizskāruma konstatēšanu, atbilstoši neizpildītu saistību veidā, un publiskas ķīlas formā iegūtās ziņas izmantot kā

līdzekli norādītā uzdevuma izpildei. Tāpat ierosinājums attiecas uz minētās procesuālās normas piemērošanu atbilstoši tās mērķim – noteikt SBPI pieļaujamību.

3. Autors ierosina strikti nodalīt ķīlas tiesības materiāli tiesiskās sekas un šādas tiesības publiskās formas procesuālo nozīmi. Vienlaikus piemērojot CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktu autoram nākas nepieciešami norādīt uz nepieļaujamu ķīlas tiesības veidojošo elementu kopumu duālismu, parādnieka saistības un tās izpildi nodrošinošās ķīlas nodalītu, atsevišķu vērtēšanu – piedziņas vēršana tajā skaitā uz nekustamo īpašumu vai kustamu mantu (ķīlu) nav tiesiski attaisnojama un pieļaujama, ja nav konstatēts parādnieka saistības izpildes pienākums – parāds un atbilstoša kreditora piedziņas tiesība.

4. Viens no SBPI procesuālajiem rezultātiem ir iespējams strīds par tiesībām starp kreditoru un parādnieku prasības tiesvedības kārtībā, kura prasības priekšmeta centrā atrodas kreditora prasījums un tai atbilstošais SBPI pakļautais parādnieka pienākums (saistība). Autors ierosina ņemt vērā šo sakarību, tiesu praksē pārvērtējot CPL 405.panta sekas, attiecībā uz SBPI kārtībā taisītu nolēmumu par CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta saistību. Izsolē nosolītā cena – ieķīlātās lietas vērtība pati par sevi neveido strīdu par tiesībām.

5. SBPI procesuālās ekonomijas nozīmes īstenošanā izšķiroša ir netraucēta dispozitivitātes principa izpausme kreditora un parādnieka darbībās. Šajā sakarā autors ierosina tiesību normu piemērošanā vienādā mērā respektēt gan kreditora izvēli juridiskus faktus konstatēt un izpildu dokumentu saņemt paātrinātā procesuālā kārtībā, gan parādnieka izvēli piekrist šādā kārtībā taisīta tiesas nolēmuma likumībai un pamatotībai, neizmantojot CPL paredzētās apstrīdēšanas tiesības.

6. Autors kopumā ierosina SBPI kārtībā taisītu nolēmumu par CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta saistību tā piespiedu izpildē neaprobežot ar ķīlas vērtību un piespiedu izpildes līdzekļa izvēli.

7. Tiesību normu piemērošanā autors ierosina tiesu nolēmumos lietot CL definētos jēdzienus *saistība* un *ķīlas tiesība*, atbilstoši to patiesajai jēgai un nozīmei. Vienlaikus tiek izteikts aicinājums atturēties no tiesību sistēmai neatbilstošu vārdisko un gramatisko konstrukciju, tādu kā: *ķīlas saistība* (ieķīlātāja pienākuma nozīmē); *ķīlas līgums, kas nodrošināts ar publisku hipotēku*; *saistības, kas izriet no ķīlas līguma*; *ķīlas saistības, kas nodrošina parādnieka saistību*; *nodot bezstrīdus piespiedu izpildīšanai parādnieka saistību pret kreditoru pēc hipotēkas līguma*; *saistība starp pieteicēju un parādnieku – hipotēka* u.tml., lietošanas.

Lai atvieglotu CPL 400. panta pirmās daļas 1. punkta interpretāciju, kreditora tiesību aizsardzībā pēc iespējas nodrošinātu parādnieka tiesību ievērošanu un kopumā precīzāk atklātu SBPI tiesību institūta saturu un sekmētu procesuālās ekonomijas principa īstenošanu, autors ierosina CPL veikt šādas izmaiņas:

1. Mainīt CPL 7. sadaļā izdarīto procesuālās kārtības veidu klasifikāciju, 49. nodaļā paredzēto Nekustamā īpašuma labprātīgu pārdošanu izsolē tiesas ceļā pārceļot uz citu vai izdalot to patstāvīgā likuma sadaļā;

2. Grozīt CPL 44. panta sesto daļu, to papildinot ar teikumu šādā redakcijā: „Ja prasība celta pamatojoties uz aktu pēc kura pieļaujama SBPI un atbildētājs pirmās instances tiesā prasību pilnībā atzinis, šā likuma 163. panta otrajā daļā paredzētajā procesuālajā stadijā, izdevumi advokāta palīdzības samaksai prasītājam netiek atlīdzināti”;

3. Grozīt CPL 400. panta pirmās daļas 1. punktu to izsakot šādā redakcijā: „*Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana pieļaujama pēc līgumiem par naudas maksājumu saistībām, kas pamatotas ar ierakstiem Zemesgrāmatā vai Komerčtīlu reģistrā*”;

4. Grozīt CPL 403. panta otro daļu, izsakot tās pirmo teikumu šāda redakcijā – *Pieteikumi par bezstrīdus piespiedu izpildīšanu pēc līgumiem naudas maksājumu saistībās, kas pamatotas ar ierakstiem Zemesgrāmatā un*

pēc saistībām atstāt vai atdot nomāto vai īrēto nekustamo īpašumu iesniedzami rajona (pilsētas) tiesas zemesgrāmatu nodaļai pēc nekustamā īpašuma atrašanās vietas;

5. Papildināt CPL 404. panta trešo daļu ar 1.³ punktu šādā redakcijā –
Pieteikumam pievieno: pēc līgumiem par naudas maksājumu saistībām, kas pamatotas ar ierakstiem Zemesgrāmatā – apliecinātu izdrukā no attiecīgā zemesgrāmatas nodaļuma ar spēkā esošu ierakstu par bezstrīdus piespiedu kārtībā izpildāmo saistību un ar šo ierakstu identificējamu aktu no kura izriet nodrošinātais prasījums;

6. Papildināt CPL 404. panta trešo daļu ar 1.⁴ punktu šādā redakcijā –
Pieteikumam pievieno: pēc līgumiem par naudas maksājumu saistībām, kas pamatotas ar ierakstiem Komerčķīlu reģistrā – apliecinātu komercķīlas izziņu un Komerčķīlu reģistra apliecinātu bezstrīdus piespiedu kārtībā izpildāmo aktu no kura izriet nodrošinātais prasījums;

7. Lai atjaunotu līdzsvaru parādnieka brīdināšanā starp tās tiesības veidojošo un tiesības nodrošinošo funkciju, CPL 404. panta trešās daļas 3. punktā nepieciešams: papildināt pirmā teikuma tekstu aiz vārdiem „ja no likuma” ar vārdiem „vai no paša akta”; papildināt otro teikumu ar vārdiem „vai pierādījuma izsniegšanas ar zvērināta notāra starpniecību apliecinoši dokumenti”.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Akkermans B. The Principles of Numerus Clausus in European Property Law. – Portland: Oxford, 2008. – Pp. 6.
2. Braucher R. German Civil Justice. – Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 2004. – Pp. 425.
3. Jakubaņecs V. Tiesību normas. – Rīga: P&Ko, 2002. – 21. lpp.
4. Jakubaņecs V. Tiesību jēdziens, struktūra un formas. Piektais papildinātais izdevums. – Rīga: P&Ko, 2002. – 29. lpp.
5. Joksts O. Saistību tiesības saimnieciskos darījumos. – Rīga: Turība, 2003. – 75. lpp.
6. Jolowicz J. A. On Civil Procedure. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – Pp. 71.
7. Kelsen. H. Pure Theory Of Law. – University Of California Press, 1970. – Pp. 3.–4.
8. Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005. – 156.,164.,167.,170. lpp.
9. Meļķis E. Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. – Rīga: BO SIA Ratio iuris, 2003. – 22. lpp.
10. Millar R.W. Civil Procedure Of The Trial Court In Historical Perspective. – New Jersey: The Law Center Of New York University, 2005. – Pp. 6.
11. Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006. – 60.,61. lpp.
12. Rozenfelds J. Lietu tiesības. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2011. – 189. lpp.
13. Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. – Rīga: Latvijas jurist biedrība, 1996. – 40.,87. lpp.
14. Thomas H., Putzo H., Reichold K., Hüßtege R. Zivilprozeßordnung. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München, 1999., S. 956.–957.
15. Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri. II Daļa. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012. – 632, 633, 635.–368. lpp.
16. Torgāns K. Saistību tiesības. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014. – 18.lpp.
17. Vēbrs J. Torgāns K. Šulcs V. Padomju Civiltiesības. – Rīga: Zvaigzne, 1986. – 50. lpp.
18. Vīnzarājs N. Civiltiesību problēmas. – Rīga: Kalniņa E., Tihonova V. Izdevums, 2000. – 47. lpp.
19. Абова Т. Е. Избранные труды. Гражданский и арбитражный процесс. Гражданское и хозяйственное право. – Москва: Статут, 2007. – С. 192.
20. Аболонин В. О. Злоупотребление правом на иск в гражданском процессе германии. Москва: Wolters Kluwer, 2009. – С. 76.
21. Буковский В. Сводъ гражданских узаконений губерний Прибалтиских съ продолжением 1912-1914 гг. и с разьяснениями в 2 томах. Том I. – Рига, 1914. – С. 549.
22. Гражданское процессуальное уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому процессуальному уложению. Книга 3. – Москва: Wolters Kluwer, 2006. – С. 188.
23. Малиновский А.А. Злоупотребление субъективным правом. Москва: Юрлитинформ, 2007. – С. 68.
24. Плешанов А. Г. Диспозитивное начало в сфере гражданской юрисдикции: проблемы теории и практики. – Москва: НОРМА, 2002. – С. 27.

25. Треушников М. К. Гражданский процесс. Москва: Городец, 2007. – С. 91.
26. Ярков В. В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. – Екатеринбург, 1992. – С. 15.–36.
27. Юдин А. В. Злоупотребление процессуальными правами в гражданском и уголовном судопроизводстве: межотраслевой анализ. – Санкт-Петербург, 2006. – С. 977.–979.

Periodika

28. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā // Likums un tiesības, 12.1999., Nr. 4. –99. lpp.
29. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā // Likums un tiesības, 08.2000., Nr. 8(12). – 227., 229.–232. lpp.
30. Kalniņš E. Saistību tiesība (Vispārējs apskats) // Likums un tiesības, 02.2000., Nr. 2(6). – 48. lpp.
31. Sinaiskis V. Civillikuma iztulkošanas problēma// Jurists, 1933, Nr. 6. – 166. lpp.

Normatīvie akti

32. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 03.11.1998., Nr. 326/330.
33. Civillikums. Ievads: LR likums. Valdības Vēstnesis, 20.02.1937., Nr. 41.
34. Civillikums. Trešā daļa. Lietu tiesības: LR likums. Valdības Vēstnesis, 24.02.1937., Nr. 44.
35. Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības: LR likums. Valdības Vēstnesis, 26.02.1937., Nr. 46.
36. Zivilprozessordnung. Ausfertigungsdatum: 12.09.1950. Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781). Iegūts no: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html (sk.15.02.2016.).
37. Schweizerische Zivilprozessordnung (Zivilprozessordnung, ZPO), Die Bundesversammlung der Schweizerischen Eidgenossenschaft, gestützt auf Artikel 122 Absatz 1 der Bundesverfassung, nach Einsicht in die Botschaft des Bundesrates vom 28. Juni 2006. Iegūts no: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20061121/201601010000/272.pdf> (sk.14.04.2016.).
38. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации. Принятие 23.10.2002., Государственная Дума, Вступление в силу N 138-ФЗ от 14.11.2002. Iegūts no: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39570/ (sk.14.04.2016.).

Tiesu prakses materiāli

39. Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2009-93-01 „Par Civilprocesa likuma 400. panta pirmās daļas 1.punkta un 405. panta pirmās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam” 7.tēze. 2010. gada 17. maijs. Latvijas Vēstnesis, 2010. gada 20. maijs, Nr. 79.
40. Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2004-16-01 „Par administratīvā procesa likuma 124. panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas

- Satversmes 92. pantam” 17. tēze. 2005. gada 4. janvāris. Latvijas Vēstnesis, 2005. gada 6. janvāris, Nr. 3.
41. Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2010. gada apkopojums par tiesu praksi saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanā. – 3.–45. lpp.
 42. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2008.gada 9.janvāra lēmums lietā Nr.SPC-2.
 43. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2008.gada 16.aprīļa lēmums lietā Nr.SPC-30.
 44. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 27. augusta lēmums lietā Nr. SPC-49/2008.